

SENGHOR MAGYARORSZÁGON*

BIERNACZKY SZILÁRD

A jeles szenegáli költő-politikust (1906–2001) a múlt század hatvanas évei elején fedezték fel Magyarországon. Eddigi adatgyűjtéseink szerint elsőként Végh György készítette el és adott ki két fordítást a verseiből *Modern Orfeusz*. c. műfordítás kötetében (1960). De már egy évre rá nyolc Senghor-opus látott magyar nyelven napvilágot a Belia György szerkesztette kiváló afrikai antológiában (*Ébredő Afrika*, 1961). Még hozzá főművekről volt szó! Így többek között: Garai Gábor a „Kongó” c. poémát magyarította (ez a *Nagyvilágban* is megjelent), Rónay György viszont a „Békeimádság orgonaszóra” c. gyönyörű verset fordította le, míg Képes Géza a „Csaka” című drámai költemény közreadásával jeleskedett.

Ettől kezdődően szinte évente jelennek meg költemények (némelyek újrakiadások). Az első két év fordítói (Végh György, illetve: Garai Gábor, Nemes Nagy Ágnes, Örvös Lajos, Dudás Kálmán, Rónay György és Képes Géza) mellé felsorakoznak számosan mások (Rába György, Tóth Éva, Tóth Judit, Franyó Zoltán, Balassy László, Csanád Béla, Bede Béla, Pór Judit, Gergely Ágnes, Naschitz Frigyes és Kun Tibor).

A lefordított művek közül kiemelkednek jelentőségükben (az említettek mellett): Garay Gábor igen poétikus másik fordítása (a szülőfalut, Joalt idéző „Aranykapu”), de hasonlóan meggyőzőek Nemes Nagy Ágnes ihletett magyarításai is (az afrikai kultúra különféle mozaikdarabjaival telt „Más énekek”, 3. rész, „Episztolák a hercegnőhöz”, 2. rész). Említhetjük továbbá a fordítók között többet nem található Örvös Lajos kissé hagyományosabb stílusban megfogalmazott kísérletét (a költőnek lényegében önmagához írott „Levél egy fogolyhoz” c. verse), Dudás Kálmán az eredetit kissé szabadon kezelő munkáját (a lehetetlen magyar címmel ellátott – „A martalócság áldozatai” – „Assassinats” c. vers). Igen figyelemreméltóak Tóth Éva folytatás nélkül maradt fordításai (Fekete asszony, Néger maszk. Pablo Picassonak, In memoriam), valamint Franyó Zoltán három nyelvi „áttevése” (Ima az álarcokhoz, Olyan édes dalt, Te sokáig, nagyon sokáig), azonban ő sem fordult többet a szenegáli alkotó életművéhez.

* Jelen tanulmány javított, átszerkesztett és jelentősen bővített változata az azonos címmel megjelent utószónak, in: Leopold Sédár Senghor: *Amiben hiszek*, ford. Kun Tibor, Érd, Mundus Novus Könyvek, 159-180. old.

Az afrikai hagyományokkal telített senghori költészet fontos darabja az a vers, amelynek minden magyarítási kísérlete más címet kapott: közülük Pór Judit változatát kell elfogadnunk: *A felavatott éneke*. A fordítások közül (Csanád Béla, Rába György, Pór Judit) méltán kiemelkedik Rába változata, Pór Judit a hat részes ciklusnak csak az egyik darabját fordította le, Csanád Béla és Rába György is négyet (véltetően Senghor a későbbiekben egészítette ki ciklusát).

Érdekességként említjük, hogy Garai Gábor a már említett, az eredetileg rímtelen, afféle szabadversnek tekinthető „Kongó” c. költeményt sorvégi és belső rímekkel dúsítja fel: a magyar szöveg azonban oly zengzetes, hogy az egyébként senghori himnikus hangvételt egyáltalán nem hamisítja meg, sőt, talán még átélhetőbbé teszi. Megjegyezzük még, hogy Senghor egy költeménye (Chanson) még egy Tel Avivban magyar nyelven kiadott költészeti antológiába is bekerült (Naschitz 1980). Egyedül Bede Béla teszi meg viszont azt, hogy egy Senghor-féle ciklusból („Építre à la princesse”) kiemel egy verset („Princesse ton építre”), ezt persze mások is megteszik, viszont ő csak ennek a résznek is záró hosszú „strófáját” (eredeti szöveg: *Je le bien ce pays n'est noble, qui est du jour troisième, eau et terre à moitié* – kezdettel, 17 sor) fordítja le, új címet (Mi vagyunk az ég és a föld) ad neki, és így aztán igen nehezen lehet meglelni az eredeti forrást. Talán nem véletlenül, mert a fordítás (34 sor) enyhén szólva, igen szabadon kezeli az eredeti megfogalmazást.

Viszont a nyolcvanas évek legkiemelkedőbb teljesítménye, nemcsak Senghor költészete, hanem általában magyarországi recepcióját tekintve is, minden bizonnyal Pór Judit vers-válogatása (1982, 33 költemény), amely önálló kötetben, az Európa rangos sorozatában (Napjaink költészete) került kiadásra, illetve az ezt kiegészítő további 6 újabb fordítása, amely néhány már megjelenttel együtt a *Fekete lángok* első kötetében (1986) látott napvilágot.

Amint már az eddigiekből is kiderült, Senghor költészetében nem a magánélet perceit vagy az átsuhanó európai emlékeket felidéző versezetek okoznak robbanást (Párizst hó borítja, Itt az ideje menni kell, Gyöngyszemek, Köd, Egyedül vagyok, Arckép, Franciaország kertje). Az igazi izgalmat azok az opuszok adják, amelyekben felbukkan a világháború emléke (A szenegáli lövészeknek, Gyilkosságok), illetve azok, amelyekben az afrikai hagyományelemek a teljes földi dimenzióba belehelyezkedve egyetemes nagyságrendet nyernek el. Ilyen éppen a címadó költemény („Elégia a vízhez”) is, amelynek egyfajta modernista jellegét a helyenkénti nominális stílus és persze az elválasztó pontok, vesszők elhagyása, és a sajátos sortörések sorozata erősíti fel.

Az ihletett szép fordítás esetében talán csak az utolsó két sornál változtatnánk: az *une gorge noble* kifejezés esetében az *érdemes mell* helyett inkább *nemes kebelről* szólnánk érzékeltetve, hogy a *Május trónralépte* nem kötődik sem férfihez, sem nőhöz. Bár az *érdemes* szó kétségkívül ugyanezt az értelmet sugallja, de a *mell* szóval összefűzve egy kicsit talán sután hat. Viszont Pór Judit érez rá leginkább a hazai Senghor fordítók közül arra a stíluselemre, amely az afrikai hagyományokban (ezzel külön érdemes volna foglalkozni) az Afrika-szerte ismert élő műfaj, a dicsérő költészet (*praise poetry*) tájékán figyelhető meg, és mondatnyi értelmet magába

foglaló „dicsérő-szavak” alakzataiban jelenik meg (lásd pl. a következő idézet egy sorát, amelyet így is fel lehetne írni: *eszkimók-manna-hava-forgószél-hűs-kéz*), bár az eredeti afrikai nyelvekben ezek egyetlen szó formájában rögzíthetők:

Nyár Nyár megint te vagy az Nyár a Gyerekkori Birodalomból
A hajnalba-fürösztött reggelek paradicsomkertje meg a pompás deleké amelyek mint a mozdulatlan sas-repülés.
Ma a csend-nyár vagy a féltékeny Isten szeme harag-nehézre érlel
Itt vagy mélyen belevésve a század számlapjába sorsunkra terülsz.
Reménytelen ég alatt mérges villámmal ledöfött gögös városok
Jajgatva hevernek a porban nincs honnan hova folytani már a folyóknak.
Nincs egy pohárnyi bágyadt bor. Egy pohár víz se a kristály függőkertekben
Mert ott is csak a víz oltja az ártatlanság emésztő szomját.

Tűz! Tűz! Chicago égő falai Tűz! Tűz Gomorrha égő falai
Tűzben Moszkva. Isten változatlan az isten nélkül való népekhez is akik nem csócsálják szájukban az Igét
– Ő eszkimók manna-hava forgószél hűs kéz őserdők homlokán!
Nyugat Kelet a végvidékek népei a homokba feküdtek az Atléta keze hajigálta kőnehezékek.
A szakáll az egyiptomi Fáraóé a bot Mózesé.
Uram irgalmazz a tíz igaznak de irgalmazz Kínának is amelyért gyerekkoromban annyit imádkoztam
Irgalmazz magadnak aki táplárod az Ige virágát és mint érdemes mellet füzérral ékesítet a Május trónraléptét.

Ezt követően (1990 után) egyébként, vagyis az utolsó negyedszázad során sajnos azonban még az alkalmi versfordítások sora is elapadt. Ez vélhetően összefügg azzal, hogy az *új szabad világban* a versek iránti érdeklődés nagymértékben lecsökkent, és a kiadók nem igen kockáztatják meg, hogy versantológiákat adjanak ki. Az egyetlen, világirodalmat szemlélő *Nagyvilág* folyóirat feladata pedig inkább az új aktuális irodalom felvillantása, kevésbé a már ismert, mondhatni klasszikusnak számító szerzők közreadása. Csak Pór Judit egy fordításának, kötete címadó versének („Elégia a vízhez”) értelmezése (1995) töri meg a kilencvenes évek és az új század első évtizedének csöndjét.

Majd csak az első számú (vagy az egyetlen?) magyar Senghor-kutató, Kun Tibor (az *Amiben hiszek* c. kötet fordítója és bevezetőjét készítő irodalomtörténész) legutóbb néhány jelentős új vers-magyarítása próbált/próbál új utat törni a hosszú hallgatás után. Egyik versfordítása (amely kifejezetten eme utószó szerzőjének kérésére készült), a legrégebbi fekete-afrikai törzsi állam, a vélhetően a 8-11. században létezett ősi Ghána (Wagadu) mítoszát eleveníti fel. A benne megszólított Kaya-Magan a Wagadu-beli Cissé Tounkara uralkodói dinasztia legendás alapítója. Hadd tegyük ehhez hozzá, az ősi Ghána töredékes ismerete, amint a Mali birodalom alapítójának, Szungyatának lényegében csak az szóbeli eposzokból ismert története a nyugat-afrikai, sőt, a teljes afrikai történelmi és kulturális azonosságtudat első számú forrásának számít.

Kun Tibor mindezen túl még egy figyelemre méltóan szép Senghor-verset (Tyaroye) is lefordított (újra, Pór Judit után), és újra elkészítette a „Csaka” című drámai költemény magyarítását, amely nagy frankofónia-kötetében (2012) található meg, bár folyóiratban is megjelent (2011).

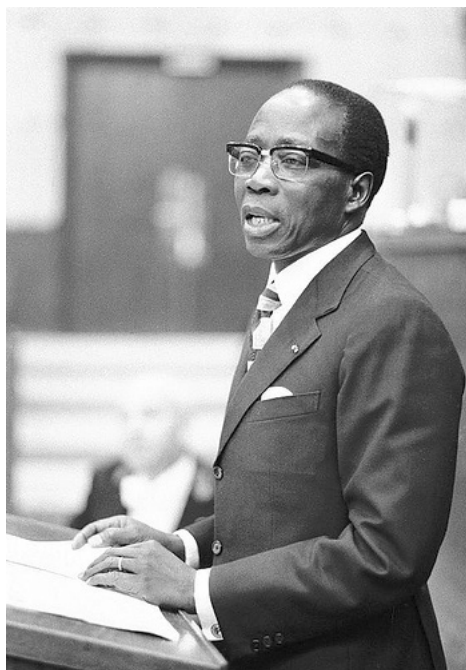
Senghor költői produkciója (amennyiben a ciklusok egyes darabjait külön számoljuk), ha igaz 194 verset számlál (néhány afrikai népköltészeti darabot vehetnénk még hozzá, éppen azért, mert azok nem tűnnek autentikus fordításoknak, erősen

átírt, műköltőivé tett formában láttak napvilágot). Ebből eddigi adatgyűjtésünk szerint (amely lehetséges, hogy még mindig nem teljes) a következő 50 műdarab látott napvilágot magyar nyelven (számos alkotás több fordításban is, egyes fordítások több kiadásban):

- 1938: A szenegáli lövészeknek akik meghaltak Franciaországért (Aux tirailleurs sénégalais morts pour la France, 1938) – Pór Judit 1979, 1982
- 1938: Éjjel Szinében (Nuit di Sine, 1938) – Pór Judit 1979, Gergely Ágnes (Sinei éjszaka címmel) 1986, Pór Judit (Szinei éjjel) 1982, 1986
- 1938: A halálhoz (A la mort, 1938) – Pór Judit 1982, 1986
- 1939: Párizs a hó alatt (Neige sur Paris, 1939) – Gergely Ágnes 1980, Pór Judit („Párizst hó borítja” címmel) 1982
- 1939: Kísérjen kora és balafon (Que m’accompagnent kora et balafon, 9 részes versciklus, 1939) – Pór Judit 1982
- 1939: In memoriam (1939) – Pór Judit 1982, 1979
- 1943: Aranykapu (Porte dorée, 1943) – Garai Gábor 1961, Pór Judit 1982
- 1943: Szabadulás (Libération, 1943) – Pór Judit 1982, 1986
- 1944: Fekete asszony (Femme noire, 1944) – Végh György 1960, Tóth Éva 1965, Tóth Judit 1965, 1985, Bede Béla 1978
- 1944: Orkán (L’ouragan, 1944) – Végh György 1960, Pór Judit 1982, 1986,
- 1944: Homály-dal (Chant’ombre, 1944) – Pór Judit 1979, 1982, 1986
- 1944: Néger Maszk (Masque nègre, 1944) – Tóth Éva 1965, Pór Judit 1979, 1982
- 1944: Itt az ideje menni kell (C’est le temps de partie, 1944) – Pór Judit 1982
- 1944: Tyaroye (1944 dec.) – Pór Judit 1982, Kun Tibor 2014
- 1945: Indulás (Départ, 1945) – Pór Judit 1982
- 1945: Ez a szívemnek oly hosszú hiány (Vacances, 1945) – Pór Judit 1982
- 1945: Ima az álarcokhoz (Prière aux masques, 1945) – Franyó Zoltán 1967, 1977
- 1945: Békeimádság orgonaszóra (Prière de Paix, pour grandes orgues, 1945) – Rónay György 1961, 1968
- 1945: A totem (Le totem, 1945) – Pór Judit 1979, 1982
- 1945: Egész nap egész nap (Tout le long du jour, 1945) – Pór Judit 1982
- 1945: Joal (1945) – Pór Judit 1982
- 1945: *Üzenet (Message, 1945) – Pór Judit 1986
- 1947: A beavatott éneke (Chant de l’initié, 1947) – Balassy László 1968, Rába György (A felavatás éneke címmel) 1973, 1974, Pór Judit (A felavatott éneke címmel, részlet) 1982
- 1948: Kongo (Congo, 1948) – Garai Gábor 1961 (kétszer is), 1966, 1971
- 1948: Levél egy fogolyhoz (Lettre à un prisonnier, in: Hosties noires, 1948) – Örvös Lajos 1961
- 1948: Tavasz dal (Tavaszi ének) (Chant de Printemps, 1948) – Rába György 1967, Csanád Béla (kétszer is), Pór Judit 1982
- 1948: Gyilkosságok (Assassinats, in: Hosties noires, 1948) – Dudás Kálmán 1961 („A martalócság áldozatai” címmel), – Pór Judit 1979, 1982
- 1948: Kaya-Magan (Le Kaya-Magan, 1948) – Kun Tibor 2014
- 1949: Naëtthez (Chants pour Naëtt, a „Chants pour Signare” c. ciklusból, 1949) – Rába György 1963, 1971 (kétszer is), 1989 (részlet)
- 1951: Saka (Csaka) (Chaka, 1951) – Képes Géza, 1961, 1987, Kun Tibor 2011, 2012
- 1956: Más énekek (D’autres chants, 3. rész, 1956) – Nemes Nagy Ágnes 1961, 1964
- 1956: Episztolák a hercegnőhöz (Épîtres à la Princesse, 2. rész, 1956) – Nemes Nagy Ágnes 1961
- 1956: Mi vagyunk az ég és a föld („Princesse ton épître” c. költemény záró része az „Épître à la princesse” ciklusból, 1956) – Bede Béla 1978
- 1956: *Gyermekkor (Enfance, az „A l’appel de la race de Saba” ciklusból, 2. rész, 1956) – Pór Judit 1986
- 1956: Ének khalamra (D’autres chants, 1. rész, 1956) – Képes Géza, 1971
- 1958: Elégia a vízhez (Élégie des eaux, 1958) – Pór Judit 1982, 1986
- 1961: Olyan édes dalt (Pour khalam, Chants pour Signare c. ciklus, 6. rész, 1961) – Franyó Zoltán 1967
- 1961: Te sokáig, nagyon sokáig (Tu as gardé longtemps, Pour khalam, „Chants pour Signare” c. ciklus, 2. rész, 1945 – 1960 között íródott, megjelent, in: Nocturnes, 1961) – Franyó Zoltán 1967 – Rónay György 1968, 1989 („Hosszan tartottad” címmel)

1968: Tam-tam dob kipukkasztója (Perceur de Tam-Tam, in: Poèmes divers, ?1968) – Pór Judit 1979, 1982
 1943: Látogatás (Visite, 1943) – Pór Judit 1982
 1961: Kalamra (Pour khalam, in Chants pour Signare ciklus, 5. rész, 1961) – Pór Judit 1982
 1968: Gyöngyszemek (Perles, in: Poèmes divers, ?1968) – Pór Judit 1982
 1968: Kód (Brouillard, in: Poèmes divers, ?1968) – Pór Judit 1982
 1968: Egyedül vagyok (Je suis seul, in: Poèmes divers, ?1968) – Pór Judit 1982
 1968: Arckép (Le portrait, in: Poèmes divers, ?1968) – Pór Judit 1982
 1968: Elképzelem vagy egy lány álma (Je m’imagine ou rêve de jeune fille, in: Poèmes divers, ?1968) – Pór Judit 1982
 1968: Franciaország kertje (Jardin de France, in: Poèmes divers, ?1968) – Pór Judit 1982
 1968: Te vagy oh kedvesem () – Rába György 1968
 1973: Esett (Il a plu, 1973) – Pór Judit 1982
 1973: Visszavonultam (J’ai fait retraite, 1973) – Pór Judit 1982
 ???? : Te vagy óh kedvesem (???) – Rába György 1968
 ???? : Chanson (???) – Naschitz Frigyes 1980
 ???? : Tűz-ének (Chant de feu, fordítás bantu nyelvből, ?) – Pór Judit 1986
 ???? : A szerelem madara (L’oiseau d’amour, bambara ének fordítása, ?) – Pór Judit 1986
 ???? : Sírfelirat I (Épitaphe I,) – Pór Judit 1986
 ???? : Sírfelirat II (Épitaphe II,) – Pór Judit 1986

Vagyis a teljes költői életmű magyar bemutatásától egyelőre messze vagyunk (a lista utolsó 6 verse beazonosíthatatlan, a két sírfeliratot – Épitaphe 1 és 2 – a legutóbb megjelentetett kritikai kiadás sem tartalmazza, bár a versek még az interneten is megtalálhatók.). Listánkból az is jól látható, hogy a költői életmű korábbi szakaszai sokkal jobban vannak reprezentálva, mint a későbbiek.

▲ Leopold Sedar Senghor az Európa Tanácsban, 1972-ben. Forrás: flickr.com/photos/councilofeurope

Jó sok időnek kellett azonban eltelnie ahhoz, hogy Senghor közéleti publicisztikája, Senghor, az esszéista is felüsse fejét a magyar könyvkiadásban. Marton Imre könyve függelékében adja közre Senghor hitvallását a négritude-ről (1969), illetve egy további kisesszéjét Pierre Teilhard de Chardin-ról és az afrikai politikáról. Egy évre rá pedig a *Helikon* Afrika-különszámában részleteket kaphattunk egy fontos írásából (Néger-afrikai esztétika).

Vagyis tehát ami Senghor tanulmányait, esszéit, publicisztikáját illeti, a szerény sorozat 1969-ben kezdődik:

- 1969: A negritude-ről, in: Marton Imre 1969 (eredeti szöveg: 1962),
 1969: Pierre Teilhard de Chardin és az afrikai politika, in: Marton Imre 1969 (eredeti szöveg: 1962),
 1970: A néger-afrikai esztétika (kivonat), *Helikon* 1970 (eredeti szöveg: 1964),
 1978: Marx újraolvasásáért, *Fejlődés Tanulmányok* 3, 1978 (eredeti szöveg: 1975),
 1984 Az egyetemes civilizáció Teilhard-i gondolata, interjú, Golen 1984,
 ??? A demokratikus szocializmus és az új humanizmus, (? , nyolcvanas évek).
 m. s.: A néger-afrikai kifejezőmód, kilencvenes évek, (eredeti francia szöveg: 1959)

Mindehhez tehetjük még hozzá azt a kötetet, amely nemrégiben jelent meg (*Amiben hiszek, 2015 március*).

Mivel Senghor nem fogadta el a korabeli baloldali ideológiát (mi több, annak eltorzult szovjet változatát), és általában véve is a marxizmus sajátos módosításával egyfajta afrikai szocializmust és humanizmust hirdetett (lásd Kun Tibor bevezetőjét az említett kötetben), ezért esszéi, tanulmányai, publicisztikai írásai, illetve törekvéseinek eme opusokban rejlő megfogalmazásai csak a késői kádárizmus idejében voltak képesek némi utat törni maguknak hazánkban. (Jellemző módon például a Kossuth Kiadó Kende István szerkesztette igényes politikai antológiájában – *Fejlődő országok – haladó eszmék*, Budapest, 1976 – Aimé Césaire, Patrice Lumumba, Frantz Fanon, Mehdi Ben Barka, Nelson R. Mandela, Kwame Nkrumah, Sékou Touré, Amílcar Cabral vagy Mario de Andrade mellett vagy ellenére nem kaphatott Senghor helyet, miközben a nyugati világban a felsoroltakhoz képest is Fekete-Afrika első számú szószólójának számított.)

A korszak 1974-et követő éveiben azonban még így is például csak egy marxizmussal foglalkozó, vagyis igen ideológia-közeli írása jelenhetett meg (Marx afrikai újraolvasásáért, 1978, 1981, 1983). Emellett mindössze egy Pierre Teilhard de Chardin gondolatvilágával foglalkozó interjú láthatott még napvilágot a *Vigiliában* (1984). Egy kisebb, bár fontos írása (A demokratikus szocializmus és az új humanizmus), amely a korabeli „hivatalos” irány módosítását szorgalmazta, a Kossuth Kiadónak a Pártközpont számára jelzet nélkül, kis példányszámban, kizárólag kiválasztott személyek számára kiadott egyik szöveggyűjteményében (Senghor ? (nyolcvanas évek), lásd a bibliográfiában) kaphatott csak helyet.

E nagy titkossággal közreadott írás (részlet?) esetében nyilván arról van szó, amelyről a Marton – Szentés – Béládi – Miszlivetz – féle *Fejlődés-tanulmányok* 3.

kötetében (ismert kiadása: 1983) is olvashatunk („Marx afrikai újraolvasásáért”). Akarva vagy akaratlanul is beszűrődik tehát a szovjet ideológia ellenében valami más a hazai közgondolkodás világába, hiszen mint a szenegáli költő-elnök sok más írásában, ebben a tanulmányban is – „az alap+felépítmény” merev struktúrájával (minden a termelés, minden a gazdaság), illetve eme ideológiai bázis minden elvi és társadalompolitikai következményeivel szemben – a senghori gondolkodásmód kultúráközpontúsága érvényesül:

„A reneszánsz humanistáinak embere az *általános ember* volt, faj, etnikum és haza nélkül... Többé-kevésbé ilyen volt Hegel és Feuerbach embere is. A fiatal Marxé már valami más: a kapitalista rendszerbe behelyezett nyugat-európai burzsoá, vagy még inkább a dolgozó ember. Pontosan ez az a rendszer, amely aláveti őt az elidegenülésnek... ez általában az ember számára önmaga elvesztését is jelenti, akinek sajátos nembeli tevékenysége, az „állati szükségletek” kielégítésén túl, a műalkotások: a szépség megalkotását jelenti... „A szocializmus az ember önmegvalósítása” Már régóta ismételtetjük ezt centrumbeli barátainknak. Itt az ideje, hogy mi afrikaiak, alkalmazása közben éljük át ezt az igazságot. Itt az ideje, hogy saját kontinensünkön, etnikumunkban, hazánkban, de főleg értékeinkben gyökerezve, megalkossuk önmagunkat. Hogyan? Újjászülvé ősi kultúránkat és kifejlesztve ezt önmagunkban saját civilizációink értékei szerint. Ezért, mint azt már korábban mondtam, a centrum gazdasági célja – a *fogyasztói civilizáció* – sohasem lehet a sajátunk. Valóban lehetséges, amint ezt néhányan Ázsiából is sugallják, egy másik kultúra, sőt egy másik modern civilizáció kialakítása, de ugyanígy egy másik gazdaság is. Ez utóbbi alapja az emberi létminimum elve lenne, amelyen túl a gazdasági és kulturális fejlődés – a „társadalmi” jelző kétértelmű – párhuzamosan haladnának, s a hangsúlyt a kultúrára helyeznénk.”

És Senghor összefoglalóan kitűzi ennek kapcsán az afrikai célokat is:

„... Szükséges tehát: – kritikus szemmel, afrikaiak módjára és az afrikaiak számára olvasni és újraolvasni a tudományos szocializmus megalapítóit és kommentátorait, – megerősíteni ezt az afrikai kritikát... fejleszteni s civilizációinkról szóló tanulmányokat, afrikai, regionális és nemzeti síkon egyaránt. Különösen fontos... hogy az afrikai civilizáció berber-arab és néger-afrikai arculatán kívül, minden más területen is megsokszorozódjanak a szintézisek. Mi szenegáliak, akik az afrikai civilizáció e lét területének határán élünk, tudjuk, hogy a két világ szimbiózisa egymást kölcsönösen megtermékenyítve hozza létre a „csodálatos Afrika” igazi nagyságát.”

* * *

Ami Senghor életművének hazai kritikai feldolgozását (illetve a rá vonatkozó nemzetközi szakirodalom közreadását) illeti, amely óhatatlanul mindig összekapcsolódik a négritűde értelmezési kísérleteivel, a lista ugyancsak eléggé szegényes. Még akkor is, ha figyelembe vesszük Marton Imre, utóbb Keszthelyi Tibor és különösen Kun Tibor megkülönböztetett figyelmét a jeles szenegáli költő-politikus munkássága iránt:

1967, 1967, 1970, 1971, 1976: Keszthelyi Tibor (Senghor, négritűde, a kor irodalma)

1967, 1969: Marton Imre (kiadatlan disszertációt követően monográfia: Senghor–elemzések főleg társadalomelméleti szempontok alapján)

1967: Páricsy (irodalmi oldalról érintőlegesen)

1970, 1978: Sartre (négritűde)

1970: E. Mphalele, L. V. Thomas, C. H. Wake (négritude-ról a Helikon Afrika-különszámban)
1973: Fábíán Ernő (négritude)
1974, 1986, 1991, 1995, 1995, 2001, 2002, 2004, 2006, 2012: Kun Tibor tanulmányai, írásai, ismertetései
1978: Bede Béla (jegyzetek kis afrikai antológiájában)
1982: Pór Judit (Senghor vers-válogatás utószava: irodalomesztétikai fejtegetések)
1984: Biernaczky Szilárd, Füssi Nagy Géza és Kun Tibor (négritude, összefoglaló szócikk a VilLex-ben)
1987: Képes Géza (rövid verselemzés)
1995: Pór Judit (verselemzés)
2007: Larousse enciklopédia, Kossuth (rövid összefoglaló bemutatás, alapinformációk)
2011: Tóth Réka, in: Maar Judit szerk: *A francia irodalom története*
2012: Krajnik Ildikó, internet (négritude)

Vagyis Senghor nagyjelentőségű költészetével – leszámítva Pór Judit egy elemzését és a válogatott kötet utószavát, illetve Képes Géza (sajnos számos tévedéssel terhelt) rövid bevezetőjét a Csaka c. drámai költeményhez, illetve Páricsy Pál, Keszthelyi Tibor érintőleges, illetve dióhéjban megfogalmazott megjegyzéseit – Magyarországon részletesen és elmélyülten csak Kun Tibor foglalkozott. Szerecsére írásai kötetébe összegyűjtve könnyen elérhetőek. Tóth Réka a Maar Judit szerkesztette új francia irodalomtörténet frankofón fejezetében néhány oldalon külön elemzi Senghor életművét.

Keszthelyi Tibor könyvében egyébként néhány sorban képes megfogalmazni a szenezáli alkotóművész költészetének lényeges vonásait:

„Költészete hosszú lélegzetvételi. Egyben a csend művészete. Kései romantika. Ömlő képzuhata, széles hömpölygésű, a feszültséget felduzzasztó, késleltető, majd ellenállhatatlan sodrásba lendülő sorai egy szövegre idézik a hazai táj hangulatát, a Kongót, a zsoldárok, himnuszok ünnepélyes tempómi muzsikáját és az orális afrikai irodalom dicsőítő énekeit...”

Pór Judit a válogatott kötet végére illesztett rövid utószóban egyrészt szemléletesen ragadja meg a költői és politikusi együttlétezés kettősségében rejlő ellentmondást:

„A portugál Dénes király óta nem volt államfő, aki igazi költő is lett volna. És mennyivel könnyebb ibér királynak és ibér költőnek lenni, mint afrikai elnöknek és francia költőnek! Hányféle ellentét, kétféle húzó erő feszül az afrikai és európai, a költő és a politikus, a Pompidou iskolatársa és a függetlenségi harcos, az ősi hagyományok pástora és az őserdők civilizálója, a négerség profétája és az ellenfajelmélet ellen-profétája, a kényes igazmondó és a finom diplomata, a „tubab” (= fehér: így hívják otthon) és a néger szemre harmonikus szintézisében! Hogy micsoda ára van ennek, azt a politikus nem mondhatja el, de a költő kénytelen vele...”

De persze nem feledkezik meg a versekről sem, azok sajátos senghori tartalmáról és formájáról, s miért is írna másként egy franciás műveltségű műfordító egy francia nyelven alkotó afrikai költőről, mint a következő idézetben:

„...a ritmus a művészetek valahai együttéléséről is hírt ad neki, arról is, hogy a ritmus értelmén túli bőditő lökötésével varázsolni lehet, de a klasszikus ritmushoz való vonzalma elsősorban az értelem, a fejelem pályáját veti rá – „Minden megtisztul a vers ütemében” – szelídíti a sokat emlegetett, de azért már múzeumi tárgyá lett tam-tam dübögését. Meleg áramú, elegáns pátozú, bő dikcióit a latin formákat nem szerető francia nyelven is átütő klasszikus ritmusfoszlányok ember-arányú tájon hömpölygetik...”

Tóth Réka a Senghorra szánt *három* oldalon mindössze fél oldalban foglalkozik magával a költő-elnök költészetével. Ebben olvashatjuk az ugyancsak inkább frankofonistára, semmint afrikanistára valló sorokat:

„Szinkretista költő minden tekintetben: kereszténységét pogány és animista elemek színezik, a költészet hagyományos témái (halál, szerelem, szülőföld) veretes franciasággal, fegyelmezett klaszszikus formákban szólnak meg, de mindig Afrika jelenik meg bennük (a Kongó folyó, a szülőfalu, a fekete nő); a ritka, választékos francia szavak közé ismeretlen afrikai kifejezések keverednek. Hangja hol Claudel, hol Péguy-t, néhol Saint-John Perse-t idézi, zeneisége azonban – ez az afrikai dalok öröksége – sokkal erősebb az övéknél. A vers ősi, hangzó formájában eleven a számára. 1956-ban megjelent kötetétől (*Éthiopiques*) kezdődően következetesen jelöli versei elején, hogy milyen zenei kísérettel („két fuvola és dob” vagy három kora és egy balafon” stb.) adandók elő.”

A Césaire költészetét elemző, bár mindmáig kéziratban lévő Césaire-monográfiával (1976) doktoráló Kun Tibor egyik első és máris fontos önálló publikációjában (1974), amely a négritude tematikai irányultságával foglalkozik, idézi elsőként Senghort, mégpedig a nevezetes halál-verssel („Más énekek”, 3. rész) kapcsolatban. Mint írja, a költő „az ősi afrikai misztikus szemlélethez csatlakozik, amely szerint a halál tulajdonképpen az élet folytatása más formában...”

Több mint tíz évvel később (1986) ír elemző ismertetést az akkori években megjelent nevezetes új kötetéről (*Elégies majeures*), amelyért még maga a költő is köszönetet mond magyar kritikusának egy számára írott levélben. A tanulmány végén leszögezi Kun Tibor:

„(...) Talán csak egy Péguyéhez, egy Claudeléhez vagy Valéryéhez hasonlítható a költészete, annak embersége, mélysége, sokoldalúsága. Lelkileg kiegyensúlyozottabb egyéniség, mint Césaire, a nagy költőtárs és barát (és itt most nem művészi, költői, írói sorba állításról beszélek!). Senghor, a megalkuvó? Lehet. De nem behódolás és nem is valamilyen száját tépő lázongás minden és mindenki ellen, aki vagy ami nem francia vagy afrikai. Töretlenül folytatta az előző kötetekben elkezdett utat, egyesítve verseiben az európai és az afrikai humanizmus legszebb eszményeit, gondolatait. Lehet és kell nézeteit (és itt elsősorban politikai nézeteire célok) kritizálni, egy azonban nyilvánvaló: költészete és gondolkodása egységes egészet, önálló rendszert alkot.”

Kun Tibornak egy következő, Senghort elemző munkájában (1995) szinte minden olyan lényeges elem, mozzanat, sarokpont megfogalmazódik, amely a többi magyar reagálás szerényre szabott terjedelmű megállapításaiban nem bukkant fel. Így ilyen Senghornak a fundamentális marxista Marton Imre (1967) által kárhözhatott „afrikaisága”, osztályharc helyett faji öntudatra ébredéshez kötött szemléletmódja (amely a filozófus szerint kizárta az általános emberi és egyúttal az afrikai lét területén a fejlődés lehetőségét), másrészt annak sajátos összefüggése a közéleti pályafutással:

„Afrikában még az éjszaka, a sötétség sem rémíti meg, holott gyermekkorra óta úgy tudta, szellemek és halottak lelkei népesítik be az erdőket, az éjszakában megbúvó településeket. Afrika nem egyedüli témája: egyedüli biztos pontja, ahol minden a barátja (azt már valószínűleg nem mondhatjuk, hogy mindenki is, hiszen politikai pozíciói ezt természetesen nem engedhették meg!). De ezt a „tisztiséget” nem is tekintik „normális” állapotnak, minden pompája ellenére, sokkal inkább népe, országa, kontinense iránti kötelességnek. Az ő igazi Afrikája, amelyhez valóban „hűen” ragaszkodik, az a „royaume d'enfance”, a „gyermekkori tündérvilág”, amikor még civilizációs sokktól,

államfői kötelezettségektől mentesen, szabadon élhetett, abban a bizonyos „patriarchális” légkörben, amelyről kritikusai beszélnek.”

Kun Tibor következő felvetését alapvető fontosságúnak ítélem:

„Nyelvezte vajon olyan, mint a hagyományos afrikai költészeté? Napjainkban? Ki az, aki biztonssággal tudná összehasonlítani a század első évtizedeinek szerer népköltészetét a maival, illetve annak az időszaknak a népköltészetével, amelyben Senghor verseskötetei megszülettek, s ezt a valószínűleg változó népi irodalmat és nyelvet a francia szerzők nyelvezetével, azokéval, akiket maga Senghor is mint példaképeket idéz: Corneille, Racine, Descartes, Claudel, Valéry, Saint-John Perse? Senghoron kívül aligha van ilyen ember.”

Más kérdés, hogy az erre a kérdésre adott és igen csak vázlatosnak tűnő választát nem tudjuk elfogadni (lásd a későbbi elemzéseinket):

„Mindezek után hadd legyen a tanulmány konklúziója a következő: Afrika valóban a senghori líra egyik, de nem kizárólagos témája. Viszont Senghor megállapításával ellentétben, miszerint egy költemény afrikaiságát vagy négerségét inkább a ritmusa, semmint témája adja, úgy gondoljuk, költeményei sem különösebb, jellegzetesen afrikai zeneiséget, sem afrikai ritmust nem visszhangoznak.”

Más kérdés persze, hogy ezzel nem kívánjuk kétségbe vonni a Pécssett élő afrikanista irodalomtörténész munkásságának és a Senghor-életmű jegyében végzett, széleskörű kritikai tevékenységének rendkívüli értékét. Hiszen ő az, aki melleleg (a magyar fordítások hiányát pótlendő) alapos ismertetést készít Senghor írásgyűjteményeiről (Liberté 1-5. kötet, 1995), illetve az afrikai frankofónia eme egyik legnagyobb alakjának halálakor részletes megemlékezést szán Afrika eme nagy művészenek (2002). S egy igen figyelemreméltó, bár sajátos, mondhatnánk anti-pszichoanalitikus pszichoanalízises megjegyzés sorral áll elő valamivel később (2006), s azt természetesen nem a politikai-közéleti vagy az elméleti-ideológiai írásokból, hanem kizárólag a jeles szenegáli poéta költői műveiből bontja ki: az elemzések sorában fényre jutnak Senghor szorongásainak forrásai, és a szorongásokra adott költői (lelki-emberi) válaszok is.

* * *

A magyarul elérhető versek persze már önmagukban elegendőek azonban arra, hogy néhány előzetes tanulságot magunk is levonjunk belőlük. Mindenekelőtt azt a már többször is érintett tényt kell újra szemügyre vennünk, miszerint a szenegáli költő-esszéista francia nyelvű poézise gazdagon kötődik Afrikához. A senghori poézisnek ez az oldala (forrása) politikai pályafutásától független formában is nagyszámú nemzetközi esztétikai-irodalomtudományi elemzés témája. S erre a gondolatra természetes módon téved rá Keszthelyi Tibor is már idézett könyve „kis Senghor-esszéjében” (149-156. old.):

„Senghornak voltaképpen egyetlen témája van: Afrika. Poézisának díszleteit gyermekkorának szenegáli emlékeiből építi fel. Elemei közé tartozik a múlt köpönyegét viselő griot, az afrikai nő testi

szépsége, a tam-tam hangjaira lüktető tánc, a méltóságteljesen hömpölygő Kongó. Érzéki gyönyörrel sorol fel tulajdon és helységneveket, hazai szavakat, szinte izelve trópusi zamatukat...”

Nyomon követhető tehát ez a nyelvi-stiliztikai gazdagság pusztán már azoknak a költeménybe ragadott valóság-daraboknak a káprázatos sorozatából is, ahogyan nyomjelzőként rendkívüli bőséggel bukkannak elő lírájából – Keszthelyi megállapítását igazolva – a köz-, hely- és tulajdonnevek.

Lásd például a földrajzi környezet, növény- és állatvilág felénk áradó kifejezés-zuhatagát, amelyek persze, mint a többi csoportokban is, át- meg átfórmálódnak verbális kiegészülésekkel helyzetekké, hangulatokká: pálmafa, baobabfa, tamariskuszbokor (-rok árnyéka), sós lapály, Kam-Dyame-forrás, szavanna-virág, Ngasz-o-bil kókútjai, Afrika érverése, eldugott falvak párája, kísértetjárta tengeri árterek tam-tamja, árterek és síkságok asszonánca, Futa zuhogói, erdő-nyoszolya, lamantin, iguána, krokodil, viziló, piroga-csónak stb.

Vagy az embert körülvevő közvetlen környezet, tárgyi világ: piros ágyékkötő, kunyhók teteje, fehér-vaj lámpa, sós pisztácia-mandula, pálmamust, szürke ámbrából és kauriból való kincsek, a ház tartó oszlopai, a szentély komoly maszkjai, kora, balafon, tama, khalam, tabla, kereplő, nyílvevő, vizirózsa, bambusz, a gyunggyung harci dübörgése, drága bőrök, sötömbök, Búré és Bundu aranya stb.

Tulajdonnevek (személyek, városok, országok): Gambia, Szalum, Kayor, Kumba N’Dofen, Kumba Tam, Tening-Ngyáre, Tyangum-Ngyáre (nővéreim), Szine-Szalum, Futa-Dzsallon, Futa-beli Almamy (uralkodó), Szira Dadral, Dyogoye (jelentése oroszlán, Senghor apjának a keresztneve), Tamsir Dargui Ndyaye, Samba Dyouma, Koli Ngom stb.

Még lenyűgözőbbek azok a kifejezés-csoportok, amelyekben megelevenedik a hagyományos afrikai világ egy-egy valóságdarabja: meghitt ligetek ölelésében ringó vérszínű vízparti tetők, leölt nyájak vérétől füstölgő halotti torok, szavanna-virágokba öltözött sima bőrű meztelen társak, csevegő jó-vízű Elefántforrás, aranyos csörgős agarak hordozta talányok, passzát-szélben huszonhat lábnyi szokellés, körülmetéltek tánca, kútjaikba fulladt erőtlen nyájak, a barátság füstölgő rizse, győztes birkózót daloló nők, kék pálmák közt neszező passzát-szél éneke, nővéreim fészakalja-csirkelege, a húrok és fűvósok hamisnak tűnő összecsendülése, sziszegő lándzsákkal kivirágzó vízjárta lapály stb.

Senghor képalkotásai a verseket elemzők kiapadhatatlan forrásául szolgál(hat)nak. A szabad képzettársítások területén minden különbség mellett bizonyos rokonságokat is látunk nagy mozgalmi társa, Aimé Césaire képalkotási technikájával, bár utóbbi Breton és a szürrealizmus hatására jóval túllép ebben a vonatkozásban költőtársa „merészségi fokán”

A hagyományokban gazdag költemények dús szöveiteiben természetesen ott rezeg az afrikai hitvilág is, bár ezeknek az elemeknek a feltárása kicsit több figyelmet igényel. Tudjuk, hogy az afrikai hitvilág, mi több az emberek mindennapi képzelete nemcsak a látható és valóban létező élőlényekkel, hanem a szellemekkel, istenségekkel és ősökkel van telítve, amelyek nem csak egyszerűen léteznek, hanem

a hagyományos gondolkodás szerint részt is vesznek a mindennapi életben. Ennek a gondolkodásmódnak a lecsapódása az alábbi verssorokban („Orkán”) könnyedén tetten érhető:

*Vérrel tüzesítsd meg a számat, Szellem, fújj rá korám
húrjaira,
Hogy az énekelem olyan tiszta legyen, mint a Galam aránya.*

A következő idézetünk („Szinei éjjel”) már kissé többféle ismeretet kíván az ősök, halottak szellemeivel kapcsolatos hiedelmeket illetően. Hiszen azok nemcsak ott járnak-kelnek az élők közelében, hanem pl. egyes népeknél a halottak átmeneti (vagy végső) nyughelye a kunyhó alatt vagy az oldalában ásott sírgödör. S az ősöknek, ha persze vannak rossztetteik is, kötelességük a törzs továbbélésének, a szaporodás biztosításának a segítése:

*Gyűjtsd meg a fehér-vaj lámpát hadd beszélgessenek
körülötte az ősök mint a szülők és a gyerekek az ágyban.
Hallgassuk az elisszai Öregek szavát. Mint mi számkivetettek
Ők nem akartak úgy meghalni hogy magjuk zuhatagát
a homok igya fel.
Hadd hallgassam a füstös házban a jóindulatú szellemeket.*

„A totem” c. vers többrétegűsége már szinte keresztretjtvény fejtési képességeket igényel. A totem többnyire állat, jöllehet itt csak ősapa említésére kerül sor. A botrány említése az időben visszafelé azt jelentené, hogy a tiltások ellenére valaki megöli a totemállatát. Előre tekintve meg azt, hogy európai szemmel egy ilyen jellegű hitelem neveltséges. Minden esetre a totem őrző-védő jellege is megfogalmazásra kerül:

*El kell rejtenem legmélyebb ereimben
A mennykő és villám hasogatta a vihar bőrű Ősapát
El kell rejtenem őrző állatomat
Hogy a botrány sorompóját át ne szakítsam.
Hűséggel kötöző hűséges vérem ő
Meztelen büszkeségemet óvja
Magam ellen még a boldog fajták gögje ellen.*

A „Kísérjen kora és balafon” c. ciklusban múlt, jelen, jövő, Afrika és Európa egyaránt jelen van. Szó esik a „nyughelyekről”, amelyek „a Szellemek szikrázó nagy útja mentén” helyezkednek el, és egy ennél árulkodóbb pillanatot:

*Hozzád menekültem csevegő jó vizű Elefántforrás
Hozzátok Őseim akiknek tekintetében
elmélyülnek a dolgok.
És tövisekkel és jelekkel Verdun vezérelt, Verdun, igen,
Európa ártatlanságának őriző ebe.
Nevetéseidből szemedből énekeidből
meséidből amiket emlékezetem lapozgat
Nem maradt meg egyéb csak az a fekete pap
ahogy ugrándozik és táncol mint a Zsoltáros Isten*

*Frigyszekrénye előtt mint az Ősapa akinek a feje
Kezünk ritmusához van láncolva: Nyaga-báss! Nyaga-ríti!*

(a négy idézet fordítása: Pór Judit)

Sajátos és eléggé elrejtett összefüggést vet fel az egyébként Pór Judit által igen színvonalasan lefordított „Homály-dal”(eredeti címe: *Chant d'ombre*). Miért kell ezt a címet mégiscsak *Árnyék-dal*nak fordítani? Mert az árnyéknak egészen jelentős megkülönböztetett szerepe van a hagyományos hiedelemrendszerekben: az árnyék, mint a vér vagy a szív, az élet maga, vagy a halálkor távozó lehelet, a többes lélek egyike. Ráadásul az árnyék mint az animista világszemlélet egyik sarokköve, mindenkoron a test megkettőződésének (duális szemlélet vagy animizmus: test és lélek) volt a második megfoghatatlan eleme/oldala. A költeményt, mondhatni, e szempontból ízekre kellene szedni, most azonban csak egyetlen állításunkat igazoló sorpárját idézzük:

*Minden győzelem a megmásíthatatlan megkettőződés
szempilla-rezdületének pillanatáig tart.*

Hiedelemelemeket feltáró utolsó példánkban („Más énekek”) a nem evilági lények jelenlétének hite egyértelmű, Nemes Nagy Ágnes fordításában ez teljesen tiszta fogalmazásban tárul elénk:

*Akkor tértem meg Fa'oából, és delelőjén volt a
borzalom
S ez volt az az óra, amikor látni a Szellemeket, amikor
áttetsző a fény
És le kellett térnünk az ösvényekről, hogy elkerüljük
testvéri és halálos kezüket.
Egy falu lelke lüktetett a láthatáron. Élőké volt-e,
vagy Holtaké?*

De áttérve egy másik sajátos kérdéskörre, az afrikai népek másféle időszemléletének kérdésére, ugyanebből a versből idézzük:

*Szívem drága fákból készített ládika, fejem Dzsenné-i
régi pergament.
Énekeld el származásod csupán, hogy emlékezetem
válaszoljon neked.
Nem tudom, mikor történt, összevétem örökké a
jelent meg a múltat
Ahogyan összekeverem az Életet s a Halált – édes
híd kapcsolja egybe őket.*

A nigériai jorubáknál a legöregebb mindig az éppen megszületett gyermek, mivel ő jött legutoljára a világra. Következő idézetünkben, úgy tűnik, a jeles alkotó afféle *költői pózban* a múlt történelmi hőseinek személyébe képzel magát. Hogy ez a

másféle időszemlélet valahol az eredeti kultúra hatására mégis csak ott rezeg a költői megfogalmazásban, arról az első sor árulkodik („Kísérjen kora és balafon”, 6. rész), ugyanis a jeles személyek históriás énekes (griot) így sosem fogalmaz, ő a családfő, a törzsfő, a törzsi király felmenőit a szokásos időtechnika alapján veszi számba (a múltból a jelen felé haladva):

*Én voltam a nagyapám nagyapja
Én voltam a lelke és minden felmenője a rendíthetetlen
gabui Elissza-beli ház
Feje; szemben a Futa-Dzsallon és a Futa-béli Almamy.*

Senghor költészetében természetesen az afrikai történelmi múlt is felbukkan. E versciklus (az *Œuvre poétique*, 1990 c. kötetben a vers eredeti címe: „Que m’accompagnement kóras et balafong”, 1939) előző (5.) részében olyasmivel találkozhatunk, amely akár egy középkori krónikában is helyet kaphatna:

*Micsoda hónap? Melyik év?
Gyakhauban a gőgös vazallus Kumba Ndófen Gyuff uralkodott
és Szine-Szalum alkormányzója kormányozott.
Ősei híre meg a szinei királyi udvar tam-tamja járt előtte.
A királyi zarándok bejárta tartományait meghallgatta az
erdőben a szakadatlan halk panaszt
És a fecsegő madarakat amelyeknek tékozló nap tündökölt a tollán
Hallgatta az ékesszóló trombitacsigát a bölcs sírkövek között.
„Fokor”-nak szólította apámat megosztották egymással
az aranyos csörgős agarak hordozta talányokat
Békés rokonok, ajándékokat cseréltek a Szalum partján
Drága bőröket sötömböket Búré aranyát Bundu aranyát
És tanácsokat fenségeseket mint a Folyó lovai.
Este az Ember sírt és az ibolyaszín homályban
jajgattak a kalamok.*

(Pór Judit ford.)

A szenegáli tudós poéta költészetében persze a modern kor és az egész világ ott rezeg, természetesen sajátos afrikai hangszerelésben. A világháború végén születik meg emblematikus költeménye George és Claude Pompidou-nak ajánlva: a Rónay György fordította – „Békeimádság Orgonaszóra”. Íme, az utolsó nagystrófa a mű V. részéből:

*Óh áldd meg, Uram, e népet, ki álarca mögött keresve keresi
tulajdon arcát s csak alig-alig tudja megtalálni,
S Téged keres a belét-csontját roncsoló éhségben és hidegben,
S a menyasszony özvegyességét siratja és az ifjútól elrabolták ifjúságát,
S az asszony, ó, férje kilőtt szeméért jajgat, s az anya romok között
kutatja gyermekének álmát.
Ó áldd meg e gúzsát szaggató népet, ez a népet az ebek harmincadján,
mely szembeszáll a hatalmasok és hóhérok falánk falkájával.
S vele együtt áldd meg Európa minden népét, Ázsia minden népét,
Afrika minden népét s Amerika minden népét.*

*Aki vért és kínokat izzad, s a millió s millió hullám közepében
bodros fejével lásd meg népemet.
S add meg meleg kezüknek, övezzék körül testvér-kezek övével a földet
BÉKÉD SZIVÁRVÁNYA ALATT.*

(Párizs, 1945 január)

Ami Senghor politikai töltetű verseit illeti, azokból magyar fordítások útján csak a világháborús vonatkozásokkal telt versek némelyike (A szenegáli lövészeknek..., Gyilkosságok stb.) érhető el. Mire például a nevezetes „Nagy elégiák” (*Élégies majeures*) megjelent, illetve Magyarországon elérhetővé vált, a hazai kiadói érdeklődés az afrikai irodalom és főleg a költészet iránt elfogyott. Külön csoda, hogy a kétkötetes nagyjelentőségű antológia (*Fekete Lángok*, 1986, 1989) még a nyolcvanas évek végén megjelenhetett. Bár tény, a korábbi öt nevezetes elégiából is csak Pór Judit kötet-címadó verse („Elégia a vízhez”) jutott el magyar nyelvi változatig.

Senghor költői munkásságának áttekintését egy formai kérdés felvetésével kívánjuk folytatni. Az alkotó összegyűjtött költői műveinek (*Œuvre poétique*, 1990, Paris, Seuil) elegáns kötetében található egy fejezet (Dialogue sur la poésie francophone), amelynek 4. részében maga Senghor ad közre egy esszét idézve mások és saját verseit. Ebben formai kérdéseket, így a ritmus és dallam, az ismétlések és a párhuzamosságok (paralellizmusok), az alliterációk (betűrímek) és az asszonáncok (?) kérdését (393-398. old.) is felveti. Elhangzik továbbá konkrétan az *afrikai (vers)ritmus* kifejezés. Azonban sajnos az nem, ami ennek az elemzésnek a szerzőjét leginkább érdekelte volna: Vajon Senghor tudatában volt-e vagy sem, hogy egyébként Füst Milánt idéző, hosszú sorokba tördelt verseinek gyökerében a recitáló, deklamáló, látszólag szabad vers jellegű, valójában valamely, többnyire ereszkedő dallam modellre feszülő hagyományos afrikai költői minta áll (állhat).

Pontosan az, amit ő polifonikusnak nevez. Jóllehet az nem más, mint egy sajátos egysoroság, amely egy szólista által énekelt sorból és a kórus válaszból áll. A kórus vagy valamilyen érzelmi tartalmú szót, néha csak töltelékhangokat ismétel, vagy a szólista szövegének utolsó szavait ismétli meg. Ritka alkalommal afféle párbeszéd is kialakulhat. Ez a forma a mesék énekbetétei esetében is érvényesül. Igazolja ezt magának Senghornak a költészete. Pór Judit válogatásában pl. kétszer is rábukkanunk egy fontos kifejezésre (*kiemelés tőlem – B. Sz.*):

*Ime a táncosok lába elnehezül és a felelgető
kórusok nyelve is elnehezül*

(Szinei éjjel)

*És a te szinkópásan ráfelelő szívdobogásodat
És a felelgetős énekeket. Te vagy a messzi fuvolaszó...*

Mellesleg a kora-középkortól ismert (5. század) európai egyházi zenéből (gregorián ének) vett kifejezéssel rezponzorikus formának nevezik ezt a „felelgetős éneket”, hiszen a liturgiában a pap énekes megszólalásaira a hívők kórusa válaszol. Amikor nem szólista és kórus, hanem kórus és egy másik kórus válaszolgat egymásnak,

ezt az egyházi zenében antifonális stílusnak nevezik. Ritkábban ez is előfordul az afrikai hagyományos énekek esetében.

Magának az adott egysoros formák sorozatának a létrejötté, amint már említettem, egy dallami modellt adó hangsorra feszül rá, és így ez a rögtönzésekkel jellemezhető énekelt sor lehet akár 5 szótagú, akár 25-30 szótagú is. Ha Senghor költeményeiből töröljük a soráthajlásokat, és a népzenei lejegyzés módjára létrehozzuk a tiszta egyszerű mondategységnyi sorokat, máris kiderül, hogy a szenegáli költőnél, modernista stílusmegoldásai mellett is, igen rövid és igen hosszú sorokból állnak a költeményei.

Vagyis Tóth Réka vagy Kun Tibor klasszikus francia költészetet érzékelő felvetéseivel nem tudok egyet érteni. Nem vitás, hogy a francia nyelv neolatin nyelvi nyelvtani rendszerén – már a ritmust, rímeket, zeneiséget, sajátos beszéd-lejtésmódot illetően – nehezebben hatol át az „afrikaiság”, mint az angol esetében, de (kezdve a szókincsen, lásd előbb) mégis csak áthatol, s ezt kellene a művészetkritikának kibontania... Legyünk őszinték, az utolsó egy-két évtized irodalomtudományában vélhetően ezek az elemzési kísérletek már felbukkantak, csak éppen még hazánkba nem jutottak/nem juthattak el...

Maga az afrikai énekes stílus, amelyben ez a forma domináns elem, tehát a fekete-afrikai, de részben az észak-afrikai népzeneben, népköltészetben is, elvezet egy olyan kérdéskörhöz, amelyet a most közreadott kötet kapcsán szükségesnek látszik körbejárni. Ez pedig nem más, mint a költő-politikusunk által oly sokszor emlegetett és kizárólag afrikai gyökerűnek vélt gregorián ének, illetve polifónia (zenei többszólamúság).

▲ Senghor kampányolás közben. Forrás: <http://www.culturamas.es/>

Nem kívánunk itt részletes zeneelméleti fejtegetésekbe bocsátkozni persze, de tény, hogy a zenei polifónia, többszólamúság és az afrikai rezponzorikus éneklésmód között jelentékeny különbség van: utóbbi ugyanis még a szólista (néha szólistából is több van) és a kórus (vagy még plusz a „bekiabálások” valamely átélt éneklés, pl. egy rítus alkalmával) sem lépnek túl a homofon zenei megvalósulás szintjén. Palestrina motettái (egyszerűsítve a gregorián dallam több szólamú kánonná fejlesztve) vagy Back fugái esetében legfeljebb a kánon nevezhető meg előképül, amely az afrikai népzeneből csak igen halványan ismert (hazánkfia, az egykori Kodály-tanítvány George Herzog írt egykor egy rövidke jegyzetet erről). Éppen ezért az európai polifonikus műzene és az afrikai „homofon polifónia” közötti genetikus kapcsolat létezése (különösen pedig év-tízezrekre való visszavezethetősége), megítélésem szerint, gyenge lábakon áll. (Bizonyos áthatások persze lehetségesek, bár érdemi adatok híján nem bizonyíthatók.)

* * *

Itt kell viszont – megszakítva az afrikai civilizáció eme nagy képviselőjének elképzeléseit a világkultúrához való néger hozzájárulás tekintetében – kicsit részletesebben foglalkoznunk a korábban már felvetett kérdéskör, a dicsérő ének műfaj és Senghor költészete rokon vonásaival. Az egyik felvetődő rokon elem az, amiről az előbbieken már megemlékeztünk: a modernista vagy akár szürrealista szókép-halmazás bizonyos értelemben rokon a dicsérő énekek mondatnyi értelmet magába foglaló (név)dicsérő szavaival. Lássunk egy jellemző példát a Senghor által megénekelte Csakát (Shaka) meggyilkoló és őt a törzsi királyságban követő féltestvére, Dingane (vagy: Dingana) hagyományos dicsérőjéből:

*Haze, aki olyan, mint a hegyek árnyéka,
Biborvörös valaki, aki egy sebesült elefánt,
Zöld, amely olyan, mint egy vadállat dühe,
Fehér valaki, aki felragyogott és a nap felvirradt,
Olyan volt, mint Maleva vidékének vadászai,
A kik repülő-hangyákra vadásztak.*

*Baleka hosszú-pálcájú-Tolvaja,
Aki egy harci-botot hord a vállán,
Ezzel fog szétsapni az idegenek között.
Elefánt, akinek álma nyugtalan,
Míg mások boldogan alszanak;
Sikhakha házának fekete ébresztője,
Ő az, aki felkeltette az embereket, hogy figyelmeztesse
őket saját lemészárlásukra.*

(Biernaczky Szilárd fordítása)

Senghor verseiből viszont a következő árulkodó szóhalmazások (gyakorta ún. igei állítmány nélküli hiányos mondatok, amelyet nominális vagyis névszói stílus-

nak is szoktunk nevezni) emelhetők ki (ezúttal csak a magyar nyelvű fordításokból, Pór Judit kötetéből):

...a meghitt ligetek ölelésében ringó vérszínű vízparti tetők

(„Porte dorée”)

*Egész nap egész nap végig a hosszú vasútvonalon
Iskolából kiözönlő baromfiudvarokban forgolódnó néger kislányok
csivogását visszhangzó egyforma kis állomásokon át
Egész nap egész nap a bicsakló ócskavas zötyögtette padon
légszomjasan és porosan...*

(„Egész nap egész nap”)

*Őrző angyalaimnak mondott Latin Múzsák szűk árnyéka
takarta későbbi források,
Nasz-o-bil kőkútjai! Nem csillapítottátok szomjamat.
De a sós pisztáciamandula után az esték és a dél részesege után
Hozzád menekültem csevegő jó vizű Elefántforrás*

(„Kísérjen kora és balafon”, 2. rész)

*Elmondod mit jelentenek az Ősök jelei
a csillagképek tengernyugalmában
A Bika a Skorpió a Leopárd az Elefánt az egymást szerető Halak
A Szellemek tejpárás ragyogása a végtelen égi tengeri ártéri
halottas úton.
De ime itt a Hold az istennő az értelem és az árnyak fátyla lehull.
Afrikai éjszaka fekete éjszakám titokzatos és világos
fekete és ragyogó
Fekszel a földdel összesimulva te vagy a Föld és te vagy a dombok
összhangzata.
Ó klasszikus szépség aki nem szöglet vagy hanem rugalmas
felsikló elegáns vonal!
Ó klasszikus arc! Az illatok erdeje elborította domború homlok
a ferde metszésű nagy szem az áll kecses partvonala
A forró ikerdombok lendülete! Ó lágy arc dallamos hajlatai!
Oroszlánom fekete Gyönyörűségem fekete Éjszakám Feketém
Meztelenem!*

(„Kísérjen kora és balafon”, 9. rész)

Van azonban Senghor költészetének egy másik eleme, amely egész költészetét áthatja, és amely minden bizonnyal mint feltárandó téma fontos lehet a szengáli költő művészetének mélyebb megismerésében.

Pór Judit is felfigyel Senghor műfaji vonzódására, mint írja:

„Senghor szereti az elégiaformát, egy egész kötetnyit írt belőle, éppoly elfogulatlanul használja ennek a nem éppen huszadik századi vers-nemnek a hangvételét, ahogy mindent, amit nyugatról és keletről, a múltból vagy a fél-jövőből beleoldhat a maga alkati harmóniájába, nem nyugózi gátlás és előítélet, még a kötelező modernségét sem.”

Arról a himnikus hangvételről van tehát itt szó, amelyről Kun Tibor ennyit ír az *Elégies majeures* c. kötet (1979) megjelenése kapcsán korábban már idézett elemző ismertetésében (1986):

„A kötet hat elégiát tartalmaz. A logikus kérdés: miért éppen *elégia*? Nem *versformáról* van itt elsősorban szó, hanem tartalomról, azon túlmenően kulturális állásfoglalásról. Ismerjük Senghor tiszteletét a görög–római kulturális értékek iránt. Nem véletlenül adja meg például egyik-másik tanulmányában bizonyos helyi, afrikai szó, kifejezés fordítását görög, illetve latin nyelven. De a görög–római kultúra a költő számára sok vonatkozásban a hagyományos néger-afrikai kultúrákra is hasonlít. Így tehát, *mutando mutandis*, a görög–római kultúra egyik jellegzetes lírai műfajának választásával voksol – mint annyiszor egyéb helyeken és körülmények között – a néger-afrikai kultúra elsődlegessége mellett. Az elégia eredetileg magasztos, fennkölt, méltóságteljes hangulatú és tárgyú költemény, és ebben a tekintetben rokonítható a néger-afrikai hősi énekkel, ami nagy emberek, harcosok emlékét idézi vagy dicső tetteket énekel meg. Tehát innen kiindulva is a költeményeknek ez az elnevezése gyakorlatilag a néger-afrikai irodalmat idézi.”

S ezzel Kun valóban a dolog velejére tapintott, hiszen az általunk megidézett műfaj, a Afrika-szerte népszerű *dicsérő ének* vagy *költészet*, amelynek kép-, illetve költői soralkotási szerepét korábban már felvetettük, és amelyre egy helyütt futólag Keszthelyi is utal (lásd korábbi idézetünket), nem lehetett ismeretlen a szenegáli költő számára. Egyes darabjait Senghor a gyermekkorában egészen biztosan számtalanszor hallotta, mint személyek (istenségek, állatok, növények, földrajzi helyek, tárgyak. stb.) dicséretét (hozsannázását), amelyek tettek vagy tények felsorolásával összekapcsolva zengtek el, és amelyekre az első példák az óegyiptomi és sumer himnikus költemények, a homéroszi himnuszok, sőt, ógörög költészeti műfajok egész sora, és ebbe a körbe tartoznak a közép- és reneszánsz- vagy barokk kori panegirikuszok is.

Senghor elégiáiban, sőt, számos költeményében is tetten érhető ez a hozsannázó hangvétel, másrészt különféle jeles személyek dicsérete, tetteinek méltatása, amely teljes egészében összeér ráadásul az ő *afrikai mint érzelmes lélek* elméletével. De íme, egy nemrégiben általunk lefordított, az iszlám ernyője alatt született nyugat-afrikai (hal-pular) dicsérő egy részlete, amelynek csak az indításában fedezhetjük fel a dicséretet, a későbbiekben a szöveg egyfajta történelmi krónikává (El Hadj Omar, a nevezetes moszlim hitű tukulör államalapító hadvezért felidéző énekké) alakul át:

*Dicsérem az Istent, az én uramat,
Ő a király, az írás mestere
A hegyek és mindenek védője,
Ő a király, a hatalom mestere.
És valóban, a mi Sahibunk (prófétánk)
Mindazokat, akik erőnek erejével
Jók maradtak, beválasztott a tanácsba.*

*Mindezek után arról kell énekelnem,
hogy Isten egytetértett az én Seikemmel,
Nem tudtam ezt megénekelni
A népes tanácskozás napján,
Emeld fel karod Mekka szentélye felé!
Könyörögj (karod leeresztve) a Proféta sírjához!*

*És amit Isten határozott, minden bekövetkezik.
Ő az (Omar Seik), aki itatott a Dyadye-Lougel-i pataknál,
Elvezetett, hogy szomjad olthasd a Zam-Zam kútnál,
Hogy egyesülj a mai napi tanácskozáson.*

*Dinguiray, imádkozz és egyesülj!
Tanúsítsd, hogy Isten nagy!*

Ez a himnikus, vagyis dicsérő énekre valló hangvétel, sőt, megfogalmazás-mód lépten nyomon megjelenik Senghor költészetében. Vagyis az elégiák sorában elsősorban, amelyekből csak az „Elégia a vízhez” érhető el magyarul, illetve néhány rövid részlet a *Nagy elégiákból* Kun Tibor tanulmányában. De sorolhatjuk a magyarra fordított versek közül is a következőket: Szinei éjjel, Joal, Kísérjen kora és balafon (ezt a ciklust mellesleg az általunk használt kiadásban René Marannak ajánlja a költő), A szenegáli lövészeknek, Gyilkosságok, Tyaroye, Békeimádság orgonaszóra, Levél egy fogolyhoz (lényegében önmagához szól dicsérő stílusban), Kaya-Magan (a megfogalmazás itt is sokszor első személyű) stb.

A hagyományos dicsérőének és a senghori költészet himnikus jellege közötti rokonság kapcsán végül egy olyan gondolatsort idézünk Senghortól, amely a következő témánkig (a négritude) vezet el bennünket, hiszen abban a mozgalom stílusbeli (stilisztikai?) gyökereire utal:

„Íme, melyek a négritude alapvető értékei: olyan ritka érzelmi ajándékról, lényegi és egységes ontológiáról van szó, amely egyfajta misztikus szürrealizmus útján elvezet egy elkötelezett és funkcionális, közösségi és aktuális művészethez, és ennek a stílusát analogikus képzelet (*képalkotás?* – *B. Sz.*) és aszimmetrikus párhuzamosság jellemzi.”

A két utóbbi fogalom kapcsán (sokszor találkozhatunk vele Senghornál az *Amiben hiszek* c. kötetben is, bár ő maga a fogalmakra pontos magyarázatot nem ad) akár leegyszerűsítve a képzettársításokra, illetve a hagyományos költészetben a gondolatokat egymás mellé helyező stílusra, a párhuzamosságokra, és azok aszimmetrikus típusaira gondolhatunk itt (lásd ennek kapcsán Fónagy Iván és mások stíluselméleti szócikkeit a Világirodalmi Lexikonban!)

* * *

Így tehát itt – visszatérve most a korábbi gondolatsorhoz – azt kell megállapítanunk, hogy a költő-politikus áttelekesült elemzése, az afrikai kultúra és művészetek egyetemes hozzájárulásainak felkutatására és a világkultúrába beemelésére tett kísérletei (még ha ezt visszatérően a gregorián énekekkel vagy a polifonikus énekléssel nevesíti is, hozzá kapcsolatba) döntő jelentőségűek. És lényegében elvezetnek a legfontosabb senghori fogalomig, a négritude kifejezéssel illetett mozgalom lényegéig.

A négritude mint olyan mindmáig vitákat kavart. E kötetben magában megismerkedhetünk lényegével, és itt- ott az elhatárolódásokkal, sőt, a támadásokkal is, amelyek utóbb érték. Értelmezését különös élességgel találhatjuk meg viszont abban az esszében/tanulmányban, amelynek magyar fordítását Marton Imre kötetének függelékében fedezhetjük fel:

„A néger-afrikai, legyen akár földműves, halász, vadász vagy pásztor, a szabad éghez szokott, s a földből és a földdel él: bizalmas viszonyban van a fákkal és az állatokkal, bensőséges egyetértésben a természeti elemekkel a napok és évszakok ritmusa szerint... A néger-afrikai mintha bezárkóznék fekete bőrébe. Az ős-éjszakában él. Először is, nem különbözteti meg magát a tárgytól: legyen az fa vagy kavics, ember vagy állat, természeti tény vagy társadalmi tény. A tárgyat nem tartja magától távol, nem elemzi. Miután benyomást szerzett róla, kezébe fogja a maga eleven valóságában, óvakodik attól, hogy megmerevítse, megöljé. Újra meg újra megforgatja hajlékony kezében, megtapogatja, érzi... Itt van a mi emberünk, aki elhagyja énjét, hogy *rokonszenvezzon* és azonosuljon a másikkal. Meghal önmagának, hogy újjászülessék a másokban. Nem asszimilál: asszimilálódik. Nem fosztja meg életétől amazt; saját életét szilárdítja meg az övével. Mert *közösségi* életet él a másikkal. *Szimbiózisban* él: megismervén a másikat, vele együtt születik meg... Fiatal néger értelmiségiek, akik figyelmetlenül olvasták Marxot, s nehezen szabadulnak az alacsonyabb-rendűségi komplexustól, amelyet a gyarmatosító oltott beléjük, szememre vetették, hogy a fekete-afrikai megismerést a tiszta emócióra korlátozom... Nem fér kétség hozzá: van európai fehér civilizáció és néger-afrikai civilizáció... akár filozófiáról van szó, akár tudományról, akár művészetről, a legaprólékosabb és egyúttal legszenvedélyesebb kutatások eredményeképpen a *megszakított és a meghatározatlan* bizonyul valamennyi létező – mind a szellem, mint a reális lét – lényegének... Ma tehát az európai fehér ember sem tartja többé elegendőnek a megismeréshez, hogy a tárgyat lássa, felbontsa, megmérje. Meg kell érintenie, megizlelnie, be kell hatolnia a belsejébe: *éreznie* kell, mint az afrikai négernek...”

A négritűde első kritikusanak általában Jean-Paul Sartre-t tartják, az ő Senghor antológiájához írott bevezetőjére hivatkoznak, amelyben (mintha) „fajelmélet-ellenes fajelmélet” címkével minősítené a négritűde-t. Érdeemes azonban, különösen kényes kérdések esetében, mindig elmenni az eredeti forrásig, ugyanis a fajelmélet és a rasszizmus (fajgyűlölet?) igen csak rokon kifejezések. De olvassuk csak vissza (magyar változatban) a nevezetes sarthe-i bevezető (Orphée Noir) néhány passzusát, még ha az az adott kor marxizmussal és osztályharcával átszőtt gondolkodásmódjával van is átítatva:

„... A néger nem tagadhatja, hogy néger, nem követelheti magának ezt a szín nélküli absztrakt humanitást: ő fekete... A végső egységet, amely az összes elnyomottat egyetlen harcban fogja egyesíteni, meg kell előznie a gyarmatokon annak, amint én a negativitás vagy az elszakadás pillanatának hívnék: csak ez az antirasszista fajiság vezethet el a faji különbségek megszüntetéséhez. Hogyan is lehetne másképp?... a négereknek a megvetéssel szembe kell helyezniük a fekete szubjektivitás igazabb látásmódját: éppen ezért összpontosul a faji öntudat mindenekelőtt néger lélekre... egy bizonyos, négerekre jellemző gondolati és viselkedési kvalitásra, amit négerségnek (négritűde) neveznek... a néger, aki négerségét követeli egy forradalmi mozgalomban, egycsapásra a reflexió területén találja magát, akkor is, ha önmagában szeretné megelni az afrikai civilizáció bizonyos objektíve megállapított vonásait, és akkor is, ha a fekete Lényeket reméli felfedezni szíve kútjaiban... A Négerség, mint minden antropológiai fogalom, a lét és a lenni-akarás csillagása; ő hoz létre benneteket és ti alkotjátok őt: eskü és szenvedély egyben. Van azonban valami, ami még fontosabb: a néger, mondtuk, fajiság-ellenes fajiságot hoz létre. Nem kívánja uralni a világot; az etnikai kiváltságok megszüntetését akarja, bárhol is erednek; szolidaritást vállal minden fajtájú, minden színű elnyomottal.”

Vagyis először: Sartre fajiságról és nem fajelmületről beszél, másrészt a négritűde-t antropológiai (mondjuk fizikai és kulturális) és nem ún. fajelméleti kifejezésnek ítéli. Ráadásul megjegyzi a legfontosabbat, vagyis hogy ez a kifejezés egy olyan „karakterológiai” vagy másként kultúra-tipológiai fogalom, amely semmilyen formában „nem érint másokat”, pusztán csak egy *emberfajta* fizikai, kulturális és

civilizációs létezését akarja „elfogadtatni”. (Külön érdemes felhívunk a figyelmet Kun Tibor egyik megfogalmazására: ő egyenesen *faji öntudatra ébredésről* beszél.)

Azonban tanulságképpen hadd idézzünk a mozgalmon való túllépés, a mozgalom megtagadása, az új utak keresése és az átértelmeződések korszakából (1959 utánról) is néhány megnyilvánulást a VilLexben megjelent szócikk (1984) alapján:

„...A négritude megítélését illetően már korábban is megszólaltak bíráló hangok. A néger írók és művészek 2. világkongresszusán (Róma, 1959) az angol gyarmatok afrikai értelmisége szembehelyezkedett a négritude romantikus színezetű eszméjével, a marxista csoport pedig külön nyilatkozattal jelentkezett. Nemcsak bírálták, illetve elvetették a négritude-öt, hanem határozottan tiltakoztak az ellen is, hogy irodalmi alkotásait a négritude szemszögéből vizsgálják és értékeljék... Egyik meggyőző bírálója a dél-afrikai E. Mphahlele: elismerte a négritude-öt mint jogos tiltakozást és mint a fekete-afrikai kulturális értékek erősítését, szembefordult viszont vele, mert úgy vélte, a négritude által ihletett költészet romantizálja Fekete-Afrikát az ártatlanság, tisztaság, illetve a művészet nélküli primitívség szimbólumaként... S. Ousmane szenegáli író szerint a négritude hibája, hogy passzivitásra kárhoztat, és a cselekvés helyett megelégszik az átkozódással. M. Beti szenegáli író azt hangsúlyozza, hogy a helyzetet nem az emberfajta szempontjából, hanem társadalmi szempontból kell értékelni. L. G. Damas francia guayana-i költő, a négritude egyik elindítója ma az USA-ban él. Nem utasítja vissza a négritude-öt ért támadásokat, de ma is azt vallja, hogy a mozgalom a színes bőrűek érdekeit szolgálta, és a francia gyarmati rendszer teljes felülvizsgálatára törekedett. Úgy véli, a fekete-afrikai és az afro-amerikaiak számos sajátos problémájukra sem a marxista, sem a különféle nyugati ideológiáktól nem várhatnak megoldást. R. Depestre haiti költő emigrációba kényszerült, Kubában él. Elítéli a késői négritude rasszista torzulásait; és úgy véli, hogy a négritude-öt egy meghatározott, átfogó világnézeti keretbe kellene beépíteni. L. Diakhaté szenegáli költő szerint viszont a fekete-afrikai író számára nem lényeges kérdés az ideológiai-politikai elkötelezettség. Az etnikai hovatartozást sokkal lényegesebbnek tartja. Hasonló véleményen van E. J. Maunick mauritiusi költő is, aki ismét az identitás problémájára irányítja a figyelmet. A Maliban élő Y. Ouolouquem borúlátó az afrikai kulturális egységet illetően, azt csak szép álmoknak tekinti. T. B. Tati-Loutard kongói költő számára a négritude csupán „esszencialista-szubsztanciaalista” doktrína. Elutasítja a „néger lélek” senghori mozdulatlanságának tételét. G. F. Tchicaya U Tam’si kongói költő határozottan hitet tesz a politikai elkötelezettség fontosságá mellett, de Damas-hoz hasonlóan elveti a szocialista forradalom gondolatát. A négritude-öt, a „másság” hangoztatását szakútcának tartja, vallja, hogy a fekete-afrikai íróknak ki kell törni a „fekete-világ” zártágából.”

A négritude-t ért kritikák –kivéve, amikor azok egyszerűen csak e mozgalom meghaladásáról ejtenek szót – azonban szélesebb társadalom- és irodalomtörténeti közelítésben alaptalanok és indokolhatatlanok saját megítélésünk szerint. Az idézett szócikk is maga egy időben elnyúlt irodalomszociológiai jelenségnek tekinti, olyan áramlatnak, amely a nemzeti – azaz faji – öntudatra ébredés, a hivatásos vagy írásos kultúra megteremtése természetes velejárójaként értékelhető.

Hadd fogalmazzuk kicsit harciasabban. A Senghor-idézetből először is egyértelműen kiderül, még Sartre megállapítása sem állja meg teljesen a helyét, mert: egyrészt a rasszizmus ott kezdődik, ahol egy nép vagy kultúra valamilyen indokkal fölébe igyekszik helyezkedni egy másiknak. A négritude egyetlen törekvése az afrikai kulturális örökségnek az európai mellé emelése. Még akkor is, ha Senghor (nem is annyira afrikaisága, mint inkább buzgó kereszténységéből fakadó lélek-centrikussága okán) eltúlozza az emóció szerepét a rációval szemben. Másrészt a négritude kifejezés a kultúrára, művészetekre, civilizációra irányul, mondhatnánk, alig több, mint egy esztétikai képzet vagy kategória. Vagyis még csak nem is antropológiai fogalom.

Ugyanígy lényegében tarthatatlan az egyébként bizonytalankodó Soyinka hozzáállása (tigrítude?) – amelybe talán még egyfajta anglofón különállási törekvés is belejátszik, már hogy a négrítude nem az angol, hanem a francia nyelvűség világában született meg –, hiszen ez az afrikai hagyományokból, hitvilágból ugyancsak különösképpen merítő író, költő, drámaszerző világhírű alkotó is teljesen elfeledkezik a mára *a világkultúra jelenségeinek megítélésénél kötelező historizmus, történeti szemléletmód* szempontjáról.

Hiszen a harmincas években a gyarmati világból az elsők között Európába szakadt afrikaiak természetes reakciója volt a négrítude létrehozása. Nem véletlen, hogy oly nagy ovációval emlegetik Frobenius megállapításait, amelyek a fekete földrész kulturális örökségének értékeit helyezik előtérbe, és amelyek felcsillantják az afrikai emancipáció nagy lehetőségét. S bár ha ma már tudjuk, René Maran írásművészete nem a szorosán vett négrítude körébe sorolható, mint meghatározó szerepű irodalmi jelenség, mégis csak ennek a folyamatnak legkorábbi előfutára. Hiszen a *Batuala* c. regény (Goncourt díj, 1921, és hatalmas botrány Párizsban) nemcsak az Afrikába behatoló fehérek velőig hatoló, reális kritikáját adja, de a hagyományos afrikai társadalom, mint teljes értékű emberi közösség és társadalom képet is elének tárja.

Soyinka és sorstársai az ötvenes-hatvanas években egészen más körülmények között indulnak. Az afrikai országok nagy felszabadulása előtti években már a földrész tényvilága sokkal ismertebb. Rövidesen megszületnek az önálló, európai értelemben vett államok, megindul a rendes (még ha igen szűk körű és szegényes) egyetemes méretű kulturálódás a földrész országaiban is: jóval nyugodtabban és természetesebben lehetett az afrikai értékeket az európai, akár az ázsiai vagy a dél-amerikai értékek mellé sorolni világszerte.

A négrítude mozgalom (ideológia?) a mi magunk értelmezésében a történelmi, kulturális és politikai azonosságtudat keresés olyan típusa, jelensége, mint mondjuk pl. a magyar reformkor. Mi a nyelvi, kulturálisan és politikailag önálló Magyarországot kerestük ezekben az évtizedekben. Az afrikaiak a lealacsonyító megítélésekkel szemben igyekeztek felmutatni gazdagon sorjázó valós történelmi-társadalmi és kulturális kincseiket. Azt, amit egyébként a brit és amerikai kulturális antropológia (E. E. Evans Pritchard, Margaret Mead, Melville J. Herskovits és mások), sőt, a francia etnológia (lásd pl. Marcell Griaule iskoláját) már a harmincas-negyvenes-ötvenes években igyekezett megfogalmazni: minden társadalom egységes egész (vagyis a „kőkorszaki” pigmeus vagy busman közösségek, illetve a túlfejlett nyugati országok egyaránt), semmilyen kettő között sem lehet értékítélet mentén különbséget vonni, csak a fejlődési fokozatuk tekintetében vannak eltérések.

A négrítude tehát nem több és nem kevesebb, mint az afrikai kulturális emancipáció természetes folyamatának egy igen jelentős állomása, amely ugyanakkor számos irodalmi értéket is termelt, hiszen a két csúcsteljesítmény, Senghor és Césaire költészete mellett sok más nagy értékű költői, prózai és színházi alkotás született a mozgalom hatására, vagy inkább annak búvkörében.

Mivel zárhatnánk e dolgozat tényeit és felvetéseit, ha nem azzal, hogy megállapítsuk, Senghor életműve nekünk magyaroknak is megérne egy misét. Vagyis a

jeles szenegáli költő érett kori költeményeit is meg kellene magyar nyelven jelentetni (egyetlen példa: a lefordított művek között szerepel az afrikai hagyományokat gazdagon idéző „Beavatott éneke” vers ciklus, amely Rába György fordításában négy költeményt foglal magába, azonban ezt a költő két további résszel egészítette ki a későbbiek folyamán, így sok más esethez hasonlóan ez a ciklus is magyar nyelven immár foghíjas!). A afrikanisztikai felkészültségű utószóíró tanácsa a további fordítások elkészítői számára pedig az, keressenek munkájukhoz néprajzos szakembert, ha Senghor magyarázatába belefognak, mert ez a költői életmű telve van értelmezést igénylő hagyományelemekkel.

De itt volna az ideje persze annak is, hogy az afrikai kultúra e jeles képviselőjének gondolkodását, értékítéleteit, jövőbe tekintő elképzeléseit mélyebben megismerjük. Vagyis fontos lépés volna/lehetne Léopold Sédar Senghor öt kötetben összegyűjtött írásaiból a közeljövőben egy gazdag anyagú válogatással is meglepni a hazai érdeklődőket. ☀

BIBLIOGRÁFIA

ADELHORD, Carl et al szerk.

2007 | Léopold Sédar Senghor, in: *A Nagy háború és a mai világ 1914-től*, Budapest, Kossuth, 210-211. old. (Larousse enciklopédia)

BEDE Béla

1978 | A Fekete Orpheusz üzenete. Néhány szó a modern néger költészetéről, *Híd*, 3, 3, 266-293. old. (a négritude-ről is)

BIERNACZKY Szilárd – FÜSSI NAGY Géza – KUN TIBOR

1984 | Négritude, in: *Világirodalmi Lexikon*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 9. kötet, Vol. 9, N–O, 143–150. old.

BRUN, R. P. Joseph

1919–1920 | Recueil de fables et chants en dialecte Hal Polar, *Anthropos*, 14-15. évf., 180-214. old.

FÁBIÁN Ernő

1973 | A négritude – eszme és valóság, *Korunk*, 6. szám, június, 942-950.

GERGELY Ágnes

1986 | *Költészet és veszélytudat. Feljegyzések egy afrikai költő portréjához* [Christopher Okigbo] (Tanulmányok), Budapest, Akadémiai Kiadó, 154 old.

KESZTHELYI Tibor

1967 | A modern afrikai irodalomról, *Valóság*, 10. évf., 7. szám, július, 63–70. old.

1967 | Négritude: lázadás az afrikai költészetben, *Nagyvilág*, 12. évf., 8. szám, augusztus, 1264–1267. old.

1970 | A négritude és a nyugat-afrikai irodalom (Fekete-afrikai irodalom Magyarországon – különszám), *Helikon*, 1, 11–21. old.

1971 | *Az afrikai irodalom kialakulása és fejlődése napjainkig*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 303 old.

1976 | *Az „afrikai szocializmus” teóriájáról L. S. Senghor filozófiájában*, disszertáció, kézirat, ELTE BTK, 71 old. (konzultáns: Marton Imre), adat forrása: www.toldyferenc.elte.hu/pf.dissz.pdf

KÉPES Géza

1987 | Bevezető szavak Léopold Sédar Senghor drámai költeménye elé, *Nagyvilág*, 32. évf., 4. szám, április, 532. old.

KOVÁCS Máté

2006 | Az afrikai reneszánsz és a kultúra, in: Sebestyén Éva – Szombathy Zoltán – Tarrósy István szerk.: *Harambee. Tanulmányok Füssi Nagy Géza 60. születésnapjára*, 2006, Pécs, ID Research/Publikon Kiadó, 342–351. old. (újabb kiadása: *AHU MATT*, 2014, pp. 1–19. old., No. 000.000.535, <http://afrikatudastar.hu>)

KRAJNIK Ildikó

2012 | A négritude helyzete a francia irodalom intézményrendszerében, *Vörös Postakocsi* internetes honlapon.

KUN Tibor

1974 | A négritude tematikai irányultsága a francia nyelvű néger-afrikai költészetben, *Filológiai Közöny*, 1–2. sz., 238–244. old.

1986 | Senghor, L. S.: Élégies majeures, *Africana/Budapest*, 2. sz., 116–119. hasáb.

1991 | Senghor, Léopold Sédar; in: *Világirodalmi Lexikon*, 12. kötet, Budapest, Akadémiai, 773–774. old.

1995 | Afrika L. S. Senghor költészetében, *Filológiai Közöny*, 41, 3–4. sz., 230–238 old.

1995 | Négerség és világegyetemesség (L. S. Senghor: Liberté 1–5.), *Valóság*, 38. évf., 12. sz., 87–97. old.

2000 | Európa Césaire és Senghor gondolatvilágában, *Valóság*, 43. évf., 4. sz., 95–102. old.

2002 | Léopold Sédar Senghor, 1906–2001. (megemlékezés halála alkalmából), *Valóság*, 45. évf., 2. sz., 96–98. old.

2004 | A gyarmatosítás sötét lapjai (Marc Ferro szerk.: A gyarmatosítás feketekönyve), *Klió*, 13. évf., 2. sz., 41–48. old.

2006 | Lélek és költészet Léopold Senghor gondolatvilágában, *Ezredvég*, 16. évf., 1. szám, 75–87. old.

2011 | Léopold Sédar Senghor: Csaka – drámai költemény (ford.), *Ezredvég*, 21. évf., 53–59. old.

2012 | *Hazatérés a szülőföldre* (Frankofón afrikai és antillai irodalmi tanulmányok és antológia (Maghreb, Madagaszkár és az Antillák), a tanulmányokat írta, a szövegeket válogatta, fordította és jegyzetekkel ellátta: – –, szerk: Biernaczky Szilárd, Érd, Mundus Novus Könyvek, 576 old. (Hagyományos Kultúrák a Modern Afrikában 8)

analitika: A négritude tematikai irányultsága a francia nyelvű néger-afrikai költészetben (1974), 30–39.; Senghor, L. S.: Élégies majeures (1986), 80–87.; Afrika L. S. Senghor költészetében (1995), 135–143.; Négerség és világegyetemesség (L. S. Senghor: Liberté 1–5.), 144–155.; Európa Césaire és Senghor gondolatvilágában (2000), 174–194.; Léopold Sédar Senghor, 1906–2001. (megemlékezés halála alkalmából) (2002), 198–200.; Lélek és költészet Léopold Senghor gondolatvilágában (2006), 201–212.; Ambivalens vonások Léopold Sédar Senghor költészetében, 213–230.; Léopold Sédar Senghor: Csaka, ford. KUN Tibor, 528–534, old.

2015 | Léopold Sédar Senghor 1906–2001 – egy euro-afrikai / afro-európai költő–elnök világa, in: Léopold Sédar SENGHOR: *Amiben hiszek*, Budapest – Érd, Mundus Novus Könyvek, 9–34. old.

KUN Tibor lásd SENGHOR 2011

KUN Tibor lásd SENGHOR 2012

KUN Tibor lásd SENGHOR 2015

KUN Tibor lásd SENGHOR m. s. (2015)

MARTON Imre

1967 | *Hamis tudat és tisztuló öntudat a „harmadik világ” nacionalista eszmei áramlataiban*, kandidátusi dissz., Budapest, MTA Minősítő Bizottság, 274 old.

1969 | *Eszmék és téveszmék a harmadik világban*. Léopold Sédar Senghor, Aimé Césaire és Frantz Fanon filozófiai-társadalmi koncepcióinak kritikai elemzése, Budapest, Kossuth, 255 old.

MPHALELE, Ezekiel

1970 | A négritude-ről, *Helikon*, ford. KOVÁCS József, Afrika különszám: Fekete-Afrika irodalmából, 16. évf, 1. szám, 67-69. old.

NGAAGE, Barine Sanah

1997 | The woman as symbol and vehicle of expression in Brutus' A simple lust and Senghor's Chants d'ombre and Éthiopiennes, *Neohelicon*, 24. évf., 1. szám, 385-392. old.

PÁRICSY Pál

1967 | Gondolatok az afrikai irodalomról, *Valóság*, 10. évf., 11. szám, november, 96-101. old.

PÓR Judit

1982 | (utószó: cím nélkül), in: *Elégia a vízhez*, ford. PÓR Judit, Budapest, Európa Könyvkiadó, 61-66. old.

1995 | 80. Léopold Sédar Senghor: Elégia a vízhez, elemezte: Pór Judit, in: ANON: *Száz nagyon fontos vers: versek és versmagyarázatok*, Budapest, Lord Könyvkiadó, (teljes lapszám: 447 old.), 350-353. old.

PÓR Judit lásd SENGHOR 1979

PÓR Judit lásd SENGHOR 1982

PÓR Judit lásd SENGHOR 1986 (in: HÁRS – KESZTHELYI)

RYCROFT, David K. – NGCOBO, A. B.

1988 | *The Praises of Dingana (Izibongo zikaDingana)*, Durban – Pietermaritzburg, Killie Campbell Africana Library – University of Natal Press, 258 old.

SARTRE, Jean-Paul

1970 | Fekete Orfeusz (részletek), *Helikon*, Afrika különszám: Fekete-Afrika irodalmából, 16. évf, 1. szám, 64-66. old.

1978 | Fekete Orfeusz, ford. KOVÁCS Anikó, in: *Elméleti harcok és harci elméletek: Ideológusok és filozófusok a Harmadik Világról*, válogatta és a szerkesztést irányította Marton Imre; szerkesztette BÉLÁDI László, MISZLIVETZ Ferenc, Budapest, MKKE (Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete), 239-292. old. (újabb kiadása: *Az elmélet fegyvere és a fegyverek kritikája: Ideológusok és filozófusok a Harmadik Világról*, válogatta és a szerkesztést irányította MARTON Imre; szerkesztette BÉLÁDI László, MISZLIVETZ Ferenc, 1983, Budapest, ELTE ÁJK Tudományos Szocializmus Tanszék, 171-220. old.)

SENGHOR, Léopold Sédar

1960 | Fekete asszony, Orkán, ford. VÉGH György, in: VÉGH György: *Modern Orfeusz*. Válogatott műfordítások, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 36-37, 37-38. old.

1961 | Kongó, ford. GARAI Gábor, *Nagyvilág*, 6. évf., 9. szám, szeptember, 1298-1299. old.

1961 | Kongó, Arany kapu, ford. GARAI Gábor, Más énekek..., Episztolák a hercegnőhöz, ford. NEMES NAGY Ágnes, Levél egy fogolyhoz, ford. ÖRVÖS Lajos, A martalócság áldozatai, ford. DUDÁS Kálmán, Békeimádság orgonaszóra, ford. RÓNAY György, Saka. Drámai költemény

több hangra, ford. KÉPES Géza, in: BELIA György szerk.: *Ébredő Afrika. Néger költők antológiája*, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 27-28, 29, 30-31, 32-33, 34-36, 37-38, 41-58. old.

1963 | Naetthez, ford. RÁBA György, in: MAJTÉNYI Zoltán szerk.: *Új szerelmes kalendárium*, Budapest, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó (Kozmosz Könyvek), 151-153. old.

1964 | Más énekek, in: NEMES NAGY Ágnes: *Vándorévek*, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 313-314. old.

1965 | Fekete asszony, Néger maszk. Pablo Picassonak, In memoriam, ford. TÓTH Éva, *Alföld*, 16. évf., 5. szám, 31-32. old.

1965 | Néger lány, ford. TÓTH Judit, in: KORMOS István szerk.: *Szerelmes arany kalendárium*, Budapest, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó (Kozmosz Könyvek), 51-52. old.

1966 | Kongó, in: GARAI Gábor: *Szabad-kikötő. Válogatott műfordítások*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 393-395. old.

1967 | Tavaszi dal, ford. RÁBA György, in: KORMOS István szerk.: *Szerelmes ezüst kalendárium*, Budapest, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó (Kozmosz Könyvek), 33. old.

1967 | Ima az álarcokhoz, Olyan édes dalt, Te sokáig, nagyon sokáig, in: FRANYÓ Zoltán: *Lírai világtájak*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 452-453. old.

1968 | A beavatott éneke, ford. BALASSY László, Hosszan tartottad, ford. RÓNAY György, Tavaszi ének, ford. CSANÁD Béla, Békeimádság orgonaszóra, ford. RÓNAY György, in: BALASSY László – CSANÁD Béla szerk.: *Haldokló bilincsek*, Budapest, Ecclesia Könyvkiadó, 92-94, 95, 96 és 97-100. old.

1968 | Te vagy oh kedvesem, ford. RÁBA György, in: KARÁDI Éva – DALA László – ROCKENBAUER Pál szerk.: *Fiúk Évkönyve 1969*, Budapest, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 136. old.

1968 | Tavaszi ének, ford. CSANÁD Béla, *Vigília*, 33. évf., 4. szám, 258. old.

1969 | A negritude-ről, in: MARTON Imre: *Eszmék és téveszmék a harmadik világban*. Léopold Sédar Senghor, Aimé Césaire és Frantz Fanon filozófiai-társadalmi koncepcióinak kritikai elemzése, Budapest, Kossuth, 185-200. old.

1969 | Pierre Teilhard de Chardin és az afrikai politika, in: : MARTON Imre: *Eszmék és téveszmék a harmadik világban*. Léopold Sédar Senghor, Aimé Césaire és Frantz Fanon filozófiai-társadalmi koncepcióinak kritikai elemzése, Budapest, Kossuth, 201-205. old.

1970 | A néger-afrikai esztétika (részletek), ford. JÁVORI Jenő, *Helikon*, Afrika különszám: Fekete-Afrika irodalmából, 16. évf., 1. szám, 60-63. old.

1971 | Naetthez, ford. RÁBA György, in: KARÁDI Éva szerk.: *Fiúk Évkönyve 1972*, Budapest, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 182. old.

1971 | Naetthez, ford. RÁBA György, Ének Khamra, KÉPES Géza ford., in: LATOR László szerk.: *A világirodalom legszebb versei*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 561-563. 563-564. old.

1971 | Kongó, ford. GARAI Gábor, in: RÁBA György szerk.: *Verses világtár*, Budapest Kozmosz Könyvek (Móra Kiadó), 171-174. old.

1973 | A felavatás éneke, ford. RÁBA György, in: GÁL Zsuzsa szerk.: *A zene szava*, Budapest, Zeneműkiadó, 71-74. old.

1974 | A felavatás éneke, in: RÁBA György: *Idegen ünnepek. Huszadik századi külföldi versek*, Budapest, Magvető Könyvkiadó, 109-112. old.

1977 | Ima az álarcokhoz, ford. FRANYÓ Zoltán, in: VILMON Gyula – SÍK Csaba szerk.: *Mindekori mesterek*, Budapest, Magvető, 314. old.

1978 | Mi vagyunk az ég és a föld, Fekete asszony, in: BEDE Béla: A Fekete Orpheusz üzenete. Néhány szó a modern néger költészetéről, *Híd*, 3, 3, 270-272. old.

1978 | Marx afrikai újraolvasásáért, in: *Elméleti harcok és harci elméletek: Ideológusok és filozófusok a Harmadik Világról*, válogatta és a szerkesztést irányította Marton Imre; szerkesztette BÉLÁDI László, MISZLIVETZ Ferenc, Budapest, MKKE (Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesülete), ...-... old. (újabb kiadása: *Az elmélet fegyvere és a fegyverek kritikája*:

Ideológusok és filozófusok a Harmadik Világról, válogatta és a szerkesztést irányította MARTON Imre; szerkesztette BÉLÁDI László, MISZLIVETZ Ferenc, 1981 (2.), 1983 (3.), Budapest, ELTE ÁJK Tudományos Szocializmus Tanszék, 281-304. old.)

1979 | Néger maszk. Pablo Picassónak, Homály-dal, Gyilkosságok, In memoriam, Tam-Tam dob kipukkasztója, A szenegáli lövészeknek, akik meghaltak Franciaországért, A totem, Éjjel Színében, ford. PÓR Judit, *Nagyvilág*, 21. évf., 2. szám, február, 239-245. old.

1980 | Párizs hó alatt, Ford. GERGELY Ágnes, in: Uő.: Afrikai Költők, *Nagyvilág*, 25, 7, 967-974. old., maga a vers: 968-969. old.

1980 | Chanson, in: NASCHITZ Frigyes szerk.: *Öt világrész költészetéből*, Tel Aviv, Kolosszeum Kiadó, 64. old.

1982 | *Elégia a vízhez*, ford. PÓR Judit, Budapest, Európa Könyvkiadó, 68 old.

1984 | Az egyetemes civilizáció Teilhard-i gondolata („távolsági beszélgetés” Golen Károllyal), *Vigília*, 49. évf., 10. szám, 777-785. old.

1985 | Néger lány, ford. TÓTH Judit, in: Borbély Sándor szerk.: *Világirodalmi antológia*, Budapest, Kossuth Könyvkiadó – Magyar Nők Országos Tanácsa, ... old.

1986 | Sinei éjszaka, in: GERGELY Ágnes szerk.: *Lélekvesztő. Válogatott versfordítások 1954–1984*, Budapest, Európa Könyvkiadó, 278–279. old.

1986 | Üzenet, Tüz-ének, A szerelem madara, Sírfelirat I, Sírfelirat II, Orkán, Szinei éjjel, A halálhoz, Szabadulás, Homály-dal, Gyermekkor, ford. PÓR Judit, in: HÁRS Ernő – KESZTHELYI Tibor szerk.: *Fekete Lángok*. Nyugat- és Közép-Afrika költészete, Budapest, Európa Könyvkiadó, 7-19. old.

1987 | Csaka, ford. KÉPES Géza, *Nagyvilág*, 32. évf., 4. szám, 533-543. old.

1989 | Naëtthez, részlet, ford. RÁBA György, in: BALLA Zsófia – EGYED Péter szerk.: *Csak a béke...* Bukarest, Kriterion, 112. old.

1989 | Hosszan tartottad, ford. RÓNAY György, in: BORBÉLY Sándor szerk.: *Szívem. Szerelmes versek minden égtájról*, Budapest, Móra Ferenc Ifjúsági Könyvkiadó, 216. old.

???? | (nyolcvanas évek) A demokratikus szocializmus és az új humanizmus, in: ANON: *A Szocialista Internacionálé és a szociáldemokrata pártok dokumentumai*, n. h., n. k., 220-222. old.

1990 | *Oeuvre poétique*, Paris, Éditions du Seuil, 430 + 431-443 (számozatlan).

1995 | Elégia a vízhez, elemezte: Pór Judit, in: ANON: *Száz nagyon fontos vers: versek és versmagyarzatok*, Budapest, Lord Könyvkiadó, 350-353. old.

2011 | Csaka – drámai költemény, ford. KUN Tibor, *Ezredvég*, 21. évf., 53–59. old.

2012 | Csaka (drámai költemény több hangra), in: KUN Tibor: *Hazatérés a szülőföldre” Frankofón afrikai irodalmi tanulmányok és antológia*, Budapest –Érd, Mundus Novus Könyvek, 528-534. old.

2014 | Amiben hiszek – részletek, in: KUN Tibor: „Négritude” és „frankofónia” Egy euro-afrikai / afro-európai politikus entellektüel gondolatai: Léopold Sédar Senghor (1906 – 2001), *AHU MATT*, 1–16. old., No. 000.001.074, <http://afrikatudastar.hu>.

2015 | Kaya-Magan, Tyaroye (két vers), ford. KUN Tibor, *Forrás* (Kecskemét), 47. évf., 2. szám, 30-32. old.

2015 | *Amiben hiszek. Négritude, Francitè és a Világegyetemesség Civilizációja*, ford. KUN Tibor, elős- és utószó: KUN Tibor és BIERNACZKY Szilárd, Érd, Mundus Novus Könyvek, 192 old.

m. s. (2015) | Amiben hiszek (részlet), ford. KUN Tibor, *Magyar Napló*, 5 gépelt old., előkészületben.

m. s. | A néger-afrikai (népek) teljes egészet alkotó kifejezőmódja, ford. BIERNACZKY János, in: Herbert PEPPER: *Anthologie de la vie africaine*, 1959, Paris, Paris, Ducretat-Thomson, 320 C 126-127-128. (3 hanglemez), ismertető füzet, 12-19. old., a teljes lefordított szöveg oldalszáma: 212 old., eredetiben: 103 old, Senghor bevezetője (Le langage intégral des nègro-africaines): 3-4. old.

SZABÓ Loránd

2012–2014 | A gyarmati világ felbomlása (1918–1960), jegyzet, Pécs, PTE BTK TTI Újkortörténeti Tanszék, 1-26. old. (rövidesen: a Tudástárban)

SZEGHALMI Elemér

1968 | Előszó, in: BALASSY László – CSANÁD Béla szerk.: *Haldokló bilincsek*, Budapest, Ecclesia Könyvkiadó, 6-13. old.

THOMAS, Louis Vincent

1970 | A négritudo értelmezéséről, ford. JÁVORI Jenő, *Helikon*, Afrika különszám: Fekete-Afrika irodalmából, 16. évf, 1. szám, 70-71. old.

TÓTH Réka

2011 | Négerség és frankofónia: Léopold Sédar Senghor, in: MAÁR Judit szerk.: *A francia irodalom története*, Budapest, Eötvös Kiadó, 900-902. old., teljes lapszám: 944 old.

WAKE, C. H.

1970 | Az irodalmi kritika Afrikában, ford. SZABÓ Ákosné, *Helikon*, Afrika különszám: Fekete-Afrika irodalmából, 16. évf, 1. szám, 72-76. old.

English Abstract

Senghor in Hungary

The present study is originally a postscript of L. S. Senghor's confessional volume published in Hungarian some months ago (originally: *Ce que je crois*, 1988, Paris, in Hungarian: 2015), now corrected and significantly expanded. The author has gathered data on the great Senegalese poet-politician's reception in Hungary, and offers an interpretation of Senghor's poetry. At the same time, he rejects the accusations made against the négritude movement. Even, he considers it a cornerstone of the inclusion of African culture into world culture. The study also praises the richness and diversity of the literary works born in the spirit of the movement, and highlights their importance.

A szerzőről

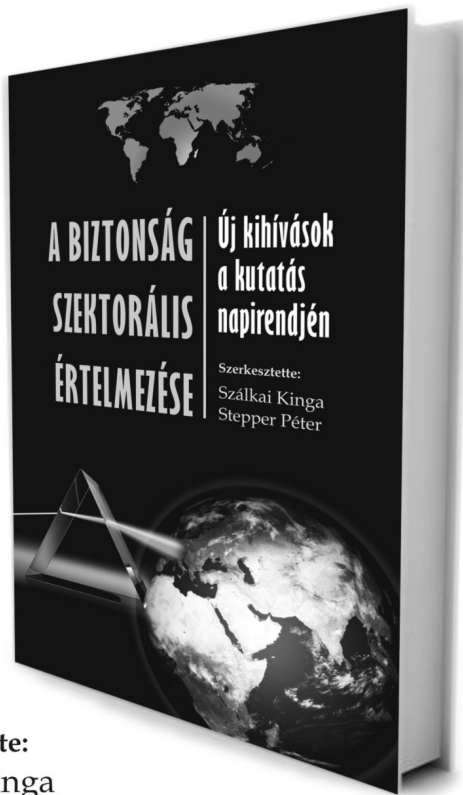
néprajzkutató, afrikanista
ny. egy. docens, kandidátus
felelős szerkesztő (AHU Magyar
Afrika-Tudás Tár elektronikus
könyvtár)

About the Author

Ethnographer, Africanist
Retired Associate Professor, C.Sc.
Executive Editor (AHU Hungarian
Africa Knowledge Store, e-library)

biernaczky.szilard@munduspress.hu

CORVINUS
KÜLÜGYI ÉS KULTURÁLIS EGYESÜLET

Szerkesztette:
Szálkai Kinga
Stepper Péter

A biztonság szektorális értelmezése

Új kihívások a kutatás napirendjén

„A tanulmányok szemléletesen érzékeltetik a biztonságiasítás logikáját. Az aktuális biztonságpolitikai problémák feldolgozásával a kötet fontos hivatkozási pont és olvasmány a nemzetközi kapcsolatok elméleti, módszertani és gyakorlati oktatásában is.”

dr. Rada Péter – egyetemi oktató, a Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület elnöke

„A kötet segít hozzájárulni, hogy eligazodjunk az állandó átalakulásban lévő Közel-Kelet eseményei között.”

dr. Csicsmann László – egyetemi oktató, a Budapesti Corvinus Egyetem Társadalomtudományi Karának dékánja

Keresse a kötetet az Alexandra és Lira Könyvesboltokban,
a független könyvesboltokban és az internetes portálokon
vagy rendelje meg a Publikon Kiadótól a www.publikon.hu oldalon.

www.publikon.hu